**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО**
**«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД**
**«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
І.А.Семенець-Орлова
«____»_____2026 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

# «ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ»

Виконав: студент групи
Е-9-24-М1ПУА(1.6д)
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Рудь Сергій Васильович
Керівник: к.держ.упр. Телендій А.А.

Київ – 2026

## АНОТАЦІЯ

**Рудь Сергій Васильович. «Державне регулювання банківської системи України в контексті Євроінтеграції».**

*Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «магістр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2026*

У кваліфікаційній роботі визначено теоретичні засади державного регулювання банківської системи в Україні. Проаналізовано стан банківської системи України та особливості державного регулювання. Розкрито сучасні виклики та перспективи вдосконалення механізмів державного регулювання банківської системи України.

**Ключові слова:** державне регулювання, банківська система, євроінтеграція, фінансова стабільність, банківський нагляд, цифровізація, Національний банк України.



## SUMMARY

**Rud Serhii. «State Regulation of the Banking System of Ukraine in the Context of European Integration».**

*Thesis for a Master's degree in Public Management and Administration - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2026*

The thesis defines the theoretical foundations of state regulation of the banking system in Ukraine. The current state of the banking system of Ukraine and the specific features of its state regulation are analyzed. Furthermore, the study explores modern challenges and prospects for improving the mechanisms of state regulation of the banking system of Ukraine.

**Keywords:** state regulation, banking system, European integration, financial stability, banking supervision, digitalization, National Bank of Ukraine.

**ЗМІСТ**

ВСТУП ..... 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ..... 7
1.1. Сутність та необхідність державного регулювання банківської системи .. 7
1.2. Форми, інструменти та функції державного регулювання банківської діяльності ..... 17
1.3. Інституційна структура та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи ..... 22
Висновки до розділу 1 ..... 26
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ..... 28
2.1. Загальна характеристика банківської системи України ..... 28
2.2. Взаємодія державних органів з банківським сектором ..... 33
Висновки до другого розділу ..... 37
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ..... 39
3.1. Виклики та проблеми державного регулювання банківської сфери ..... 39
3.2. Шляхи підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері ..... 44
3.3. Євроінтеграційний вектор державного регулювання та нагляду за банківською системою України: інструменти імплементації та наслідки для стійкості сектору ..... 49
Висновки до третього розділу ..... 54
ВИСНОВКИ ..... 56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ..... 59

# ВСТУП

*Актуальність теми дослідження.* На сьогоднішній день, функціонування банківської системи є одним із ключових чинників забезпечення стабільності економіки, оскільки банки виконують важливу роль у перерозподілі фінансових ресурсів, кредитуванні підприємств і населення, підтримці інвестиційної активності та гарантуванні надійного грошового обігу. В умовах економічної невизначеності, посилення кризових явищ та зростання внутрішніх і зовнішніх загроз виникає необхідність удосконалення механізмів державного регулювання банківської діяльності, що сприятиме фінансовій стійкості та ефективному функціонуванню банківського сектору.

Одним із найбільших викликів сучасності є макроекономічна нестабільність, яка значною мірою впливає на роботу банківських установ. Високий рівень інфляції, знецінення національної валюти, скорочення платоспроможного попиту та зміни у структурі фінансових потоків створюють додаткове навантаження на банківську систему. Крім того, зростає кількість проблемних кредитів, що вимагає більш жорсткого контролю за діяльністю банків та розробки ефективних механізмів управління кредитними ризиками.

Не менш значущим є виклик цифровізації фінансового сектору, який вимагає адаптації регуляторних підходів до нових технологічних реалій. Швидке поширення цифрових банківських сервісів, фінансових технологій та безконтактних розрахунків змінює традиційні моделі банківського нагляду. Вказане потребує розробки нових механізмів державного контролю, посилення кібербезпеки та впровадження цифрових інструментів моніторингу фінансових операцій.

Важливим аспектом є також питання довіри населення до банківської системи, яке залишається недостатньо високим через попередні фінансові кризи, нестабільність валютного ринку та ризики неплатоспроможності окремих банків. Низький рівень фінансової грамотності населення, високий ступінь

доларизації економіки та нерівномірний доступ до банківських послуг у регіонах є додатковими викликами, що потребують відповідного реагування з боку державних органів. Саме тому дослідження механізмів державного регулювання банківської системи є актуальним, оскільки дозволяє виявити ключові проблеми та розробити ефективні напрями їх вирішення, спрямовані на підвищення фінансової стійкості та розвиток банківської сфери відповідно до сучасних економічних умов.

Вагомий внесок у дослідження механізмів державного регулювання банківської системи зробили такі науковці, як В. Авер'янов, Б. Адамик, І. Веретельніков, С. Ганзюк, О. Дзюблюк, Г. Карчева, С. Науменкова, І. Панасейко, М. Тимошенко та інші. У своїх працях вони розглядають функціонування банківської системи, роль Національного банку України, ефективність регуляторних механізмів і міжнародні стандарти банківського нагляду. Значна увага приділяється питанням фінансової стабільності, підвищення прозорості регулювання, боротьби з відмиванням коштів та адаптації законодавства до європейських вимог. Однак, попри наявність ґрунтовних наукових напрацювань, динамічний розвиток фінансового сектору та нові виклики потребують подальшого удосконалення механізмів державного регулювання для забезпечення стійкості банківської системи України.

*Об'єктом дослідження* є процес державного регулювання банківської системи України в умовах економічних та фінансових викликів.

*Предметом дослідження є* державне регулювання банківської системи україни в контексті Євроінтеграції.

*Метою дослідження* є теоретичне обґрунтування засад державного регулювання банківської системи України, виявлення ключових викликів у сфері фінансового нагляду та розробка напрямів підвищення ефективності механізмів державного контролю для забезпечення стабільності та сталого розвитку банківського сектору.

*Відповідно до мети визначено завдання дослідження*:

- визначити сутність та необхідність державного регулювання банківської системи;
- вивчити форми, інструменти та функції державного регулювання банківської діяльності;
- розглянути інституційну структуру та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи;
- дослідити загальну характеристику банківської системи України;
- узагальнити взаємодію державних органів з банківським сектором;
- здійснити аналіз викликів та проблем державного регулювання банківської сфери;
- надати шляхи підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері.

*Методологія дослідження* у процесі дослідження використано низку загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечили комплексний аналіз механізмів державного регулювання банківської системи України. Зокрема, застосовано діалектичний метод, що дав змогу дослідити еволюцію та сутність державного регулювання банківської діяльності. Системний підхід сприяв розгляду банківської системи як сукупності взаємопов'язаних елементів, що функціонують у межах загальної економічної політики держави. Метод аналізу і синтезу використано для виявлення основних функцій і принципів регулювання банківської сфери, а також їхнього впливу на фінансову стабільність. Метод логічного узагальнення дозволив сформулювати висновки щодо удосконалення механізмів державного контролю у банківському секторі. Поєднання зазначених методів забезпечило комплексне вивчення проблеми та розробку рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання банківської системи.

*Практичне значення дослідження* полягає у можливості його використання в освітньому процесі при викладанні дисциплін, пов'язаних із фінансовим правом, банківською справою та державним регулюванням

економіки. Отримані результати можуть бути застосовані у наукових дослідженнях, присвячених питанням удосконалення банківського регулювання, а також слугувати основою для підготовки доповідей і виступів на науково-практичних конференціях. Крім того, рекомендації, сформульовані у межах роботи, можуть бути корисними для представників банківського сектору, державних регуляторних органів та аналітичних центрів, які займаються розробкою стратегій розвитку фінансової системи України.

*Структура дослідження* складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 65 сторінок, а бібліографічний список налічує 66 джерел.

# РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

## 1.1. Сутність та необхідність державного регулювання банківської системи

Державне регулювання банківської системи є однією з ключових складових фінансової політики держави та охоплює сукупність правових, організаційних і економічних заходів, спрямованих на підтримання стабільності, надійності й безперервності роботи банківського сектору. Банківська система виконує роль базової фінансової інфраструктури економіки: забезпечує трансформацію заощаджень у кредитні ресурси, підтримує інвестиційну активність, забезпечує функціонування платіжних механізмів і впливає на макроекономічну рівновагу. Саме тому держава, здійснюючи регуляторний вплив, прагне запобігати кризовим явищам, знижувати системні ризики та підтримувати довіру населення і бізнесу до фінансових установ [39, с. 78].

У сучасних умовах роль регулятора посилюється через цифровізацію фінансових послуг і швидке поширення дистанційних каналів взаємодії клієнтів із банками. Перехід до цифрових продуктів, онлайн-ідентифікації, безготівкових розрахунків і екосистемних сервісів створює нові можливості для підвищення доступності послуг, однак одночасно збільшує операційні та кіберризики, підвищує вимоги до захисту даних і технологічної стійкості банків. У цьому контексті державне регулювання має виконувати подвійну функцію: з одного боку – підтримувати інновації та конкуренцію, з іншого – забезпечувати фінансову та операційну стабільність, недопускати надмірної ризиковості та порушення прав споживачів фінансових послуг [39].

Банківський сектор є однією з базових ланок фінансової системи України, оскільки через нього забезпечуються безперервність грошового обігу, перерозподіл ВВП і національного доходу, кредитування суб’єктів

господарювання та підтримка ліквідності економіки. В умовах повномасштабного вторгнення рф і підвищеної фінансової вразливості роль державного регулювання банківської системи посилилася: стабільність банків стала елементом економічної стійкості, а поглиблення інтеграційних процесів з ЄС – довгостроковим інструментом модернізації правил ринку. Водночас євроінтеграція потребує системної трансформації правового поля, адже наближення до стандартів ЄС у банківській сфері є однією з передумов виконання зобов'язань України та поступу до членства.

Перші кроки зближення з європейським регуляторним середовищем простежуються ще з періоду формування договірної бази співпраці Україна–ЄС, коли акцент робився на розвитку банківських послуг, спільного ринку кредитних ресурсів і наближенні до загальноприйнятої системи взаємних розрахунків за умови надання технічної допомоги [1]. Вирішальною віхою стала Угода про асоціацію, яка закріпила зобов'язання України щодо адаптації національного законодавства до acquis communautaire, зокрема у банківській сфері як пріоритетній для соціально-економічного розвитку [2]. На практиці це оформлено через урядовий план заходів, у межах якого ключовими виконавцями у фінансовому блоці виступають Національний банк України, Міністерство фінансів та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, а прогрес відстежується через систему моніторингу «Пульс Угоди», що дозволяє контролювати виконання завдань у динаміці [2]. За даними моніторингу, станом на 20.10.2024 р. загальний рівень виконання положень фінансового напряму Угоди про асоціацію становив 72% [2]. Отримання Україною статусу кандидата в ЄС у червні 2022 року додатково підвищило інституційну вагу цих змін і зробило темп реформ предметом постійної управлінської уваги.

Євроінтеграційний «вплив» на державне регулювання банківської системи проявляється насамперед у зміні стандартів нагляду, вимог до капіталу/ліквідності та якості корпоративного управління. Регулятор (НБУ) має забезпечувати імплементацію європейських підходів у сферах пруденційного

регулювання і нагляду, платіжної інфраструктури, лібералізації руху платежів і капіталу, захисту прав споживачів фінансових послуг, протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, а також кіберзахисту [3]. У цьому контексті важливим кроком стала орієнтація на рамкові вимоги Директиви 2013/36/ЄС та пов'язаних регламентних правил, які задають логіку доступу до діяльності кредитних установ і пруденційного нагляду [3]. Одночасно посилилася внутрішня «правова інфраструктура» управління банками: Закон № 1587-IX (червень 2021 р.) закріпив зміни у корпоративному управлінні банків, спираючись на принципи Базельського комітету, з акцентом на колективну придатність органів управління, підвищення відповідальності ради та правління, кваліфікаційні вимоги, трирівневу систему внутрішнього контролю та функціональну спеціалізацію комітетів ради (ризики, аудит, винагороди) [4]. У термінах державного управління це означає перехід від формального контролю до контролю якості управлінських процесів у банках: регулятор оцінює не лише фінансові показники, а й те, як саме банк організовує управління ризиками, внутрішній контроль і відповідальність.

Окремий блок змін стосується пруденційних вимог до капіталу та ризиків, що безпосередньо впливає на стійкість сектору. На основі Директиви 2013/36/ЄС та Регламенту 575/2013 у фокусі опинилася структура капіталу та здатність банку підтримувати достатність капіталу з урахуванням стратегії і ліквідності, а також посилилися регуляторні можливості НБУ щодо оцінки ефективності управління, визначення колективної придатності, застосування інструментів впливу до власників істотної участі, використання ескроу та формування буферів капіталу [5]. Водночас підвищення регуляторної «потужності» потребує чітких процедур реалізації, щоб розширені повноваження працювали на превенцію ризиків і стабільність ринку без створення простору для надмірного втручання або неправомірних рішень [5]. Логіку ризик-орієнтованого нагляду підсилює й запровадження інструментів, які стимулюють більш обережну кредитну

політику та зменшують ймовірність накопичення системних дисбалансів у майбутньому.

Послідовним кроком стала деталізація вимог до ринкового та операційного ризиків і посилення прозорості системи стимулів у банках. Банки отримали обов'язок розраховувати показники ризиків і подавати відповідну звітність регулятору; зокрема, у 2024 році закріплено розрахунок мінімального розміру ринкового ризику з урахуванням процентного, фондового, валютного і товарного компонентів [6]. У рамках повної імплементації вимог ЄС щодо винагороди також запроваджено Положення про політику винагороди, яке обмежує співвідношення змінної й фіксованої винагороди, встановлює вимоги до виплат із застосуванням негрошових інструментів і механізмів відстрочення, знижуючи ризик «надмірних стимулів» до прийняття неприйнятних ризиків [7]. Додатково посилився блок капіталу: запроваджено трирівневу структуру регулятивного капіталу та поетапний режим розрахунку, а з 5 серпня 2024 року банки зобов'язані розраховувати регулятивний капітал і дотримуватися оновленого порядку [8]. Введення коефіцієнта левериджу, який співвідносить капітал 1 рівня із сукупною експозицією (активи та позабалансові зобов'язання), закріплює додатковий «запобіжник» проти надмірного нарощування ризикових позицій і узгоджується з базельською логікою мінімального рівня 3% [9].

Євроінтеграційна трансформація охоплює не лише банки, а й суміжний сегмент небанківського кредитування, що також впливає на конкуренцію та навантаження на банківську систему. У рамках імплементації Директиви 2001/24/ЄС прийнято Закон № 3254-IX щодо діяльності кредитних спілок, який унормував ліцензування, перелік фінансових послуг, вимоги до капіталу, внутрішнього контролю та компетентності керівників, а також розподіл повноважень органів управління [10]. Для ринку це означає інституційне зміцнення кредитних спілок як альтернативного каналу кредитування, що потенційно зменшує частину тиску на банки, але водночас потребує якісного нагляду й стандартизації даних, щоб не створювати «регуляторних прогалин». У

цій логіці показовими є й подальші регуляторні ініціативи щодо вимог до інформаційних систем кредитних спілок та персоніфікованого обліку, які покликані зробити їхню діяльність більш прозорою та керованою.

Окремого значення набуває розвиток внутрішніх процесів управління ліквідністю. Положення про організацію процесу оцінки достатності внутрішньої ліквідності (ILAAP), прийняте у серпні 2024 року, спрямоване на відтворення підходів Директиви 2013/36/ЄС і встановлює вимоги до організації внутрішнього процесу оцінки достатності ліквідності як складової системи ризик-менеджменту банків і банківських груп; результати оцінки банки мають подати до НБУ станом на 1 січня 2025 року [11]. У прикладному вимірі це зміщує акцент із «разового виконання нормативів» до постійного управління ліквідністю в коротко- та довгостроковому горизонтах, що важливо для стійкості сектора у кризових умовах.

Таким чином, євроінтеграція впливає на банківську систему України через комплексну модернізацію правил і процедур державного регулювання: від корпоративного управління та політики винагороди до капітальних вимог, ризик-орієнтованого нагляду, інструментів контролю ринкових і операційних ризиків та внутрішніх процесів управління ліквідністю [3–11]. Водночас ключовим чинником результативності залишається не лише формальна імплементація норм, а й якість механізмів їх практичного застосування: прозорість і передбачуваність регуляторних рішень, пропорційність вимог до стану сектору в умовах війни, ефективні процедури контролю й підзвітності, а також здатність регулятора забезпечити стабільність ринку без створення надмірного регуляторного тиску [5]. Саме в цій площині євроінтеграційні зміни можуть перетворитися з «набору норм» на реальний інструмент підвищення стійкості банківської системи та її готовності до повноцінної інтеграції у фінансовий простір ЄС.

Система державного регулювання банківської діяльності формується на основі нормативно-правової бази, яка визначає правила функціонування банків,

їхні зобов’язання перед вкладниками, порядок взаємодії з клієнтами, вимоги до капіталу, ліквідності та управління ризиками, а також механізми контролю й відповідальності за порушення. Наявність чітких правових норм створює передбачуваність «правил гри», зменшує простір для недобросовісної конкуренції та обмежує надмірну ризиковість банківських операцій, яка може спричинити дестабілізацію фінансового ринку [41, с. 118]. У цифровому вимірі це також означає потребу у правовій визначеності щодо дистанційних послуг, електронних операцій, захисту інформації та процедур контролю за технологічними ризиками.

У науковій літературі відсутнє єдине універсальне визначення «державного регулювання банківської діяльності», що пов’язано з багатофункціональністю держави у фінансовому секторі. Представники науки державного управління трактують його як інструмент макроекономічної політики та систему законодавчих і наглядових заходів, спрямованих на стабілізацію банківської системи та її адаптацію до змін фінансового середовища [39]. Натомість правова наука акцентує на регулюванні як сукупності організаційних, правових і економічних заходів, які встановлюють загальні правила функціонування сектору, упорядковують фінансові відносини та запобігають кризовим явищам [41, с. 118]. Обидва підходи є взаємодоповнювальними: перший підкреслює системний вплив регулювання на економіку, другий – інституційну й процедурну визначеність, без якої неможливі стабільність і довіра.

Ефективне регулювання банківської діяльності передбачає застосування багаторівневого інструментарію, що поєднує прямі й непрямі методи впливу. До прямих належать ліцензування, встановлення обов’язкових нормативів капіталу та ліквідності, вимоги до резервування, регламентація ризикових операцій, наглядові процедури та застосування заходів впливу. Непрямі методи реалізуються через монетарні інструменти: вплив на грошову масу, процентні ставки, ліквідність банківського сектору та очікування учасників ринку.

Поєднання цих методів дозволяє не лише контролювати поточну стійкість банків, а й формувати умови для прогнозованої кредитної активності та зниження системних ризиків.

Регулювання також потребує ефективної координації між інституціями державної влади. Центральною інституцією виступає Національний банк України, який визначає правила та здійснює нагляд за банками [42]. Водночас важливим є узгодження дій із Міністерством фінансів України та іншими органами, відповідальними за бюджетну політику, фінансовий моніторинг, макроекономічну збалансованість і реалізацію стратегічних документів у фінансовій сфері [35]. З огляду на інтеграцію у міжнародний фінансовий простір, значення має і поступове наближення регуляторної практики до міжнародних стандартів, що зміцнює стійкість сектору та підвищує його сумісність із європейськими правилами.

Як підкреслює В. Авер'янов, державне регулювання задає вектор діяльності банківських установ у спосіб, що відповідає стратегічним цілям держави та забезпечує розвиток управлінських механізмів у фінансовому секторі [1, с. 9]. У цьому сенсі регулювання є не лише контролем, а й елементом державного управління розвитком: через дизайн правил, стимулів і вимог держава формує поведінку банків, підтримує стабільність, а також створює умови для модернізації сектору.

Поняття державного регулювання банківської діяльності часто розкривають як централізований вплив держави, спрямований на адаптацію банків до змін економічного середовища, підтримку грошового обігу та реалізацію антикризових заходів [41, с. 211]. У сучасному цифровому контексті цей вплив набуває додаткового змісту: регулятор має забезпечити баланс між швидкістю впровадження технологій і вимогами до надійності, прозорості та захисту клієнта. Це актуалізує питання «регулювання технологій», коли банківський нагляд частково трансформується у нагляд за процесами, даними та операційною стійкістю.

У законодавчому полі України чітке визначення державного регулювання банківської діяльності як окремої дефініції зустрічається обмежено, проте Закон України «Про Національний банк України» (редакція від 19.12.2024, № 4042-IX) закріплює ключові положення щодо регуляторної ролі Національного банку у фінансовому секторі [50]. Регулювання тут розкривається через встановлення правил діяльності, порядок нагляду та відповідальність за порушення фінансового законодавства, що підкреслює інституційну центральність НБУ як основного регулятора та координатора стабільності [50].

Наукові підходи розширюють це бачення. О. Хаб'юк акцентує, що банківське регулювання – це процес формування та застосування державою заходів впливу з метою підтримання стабільності банківського сектору, недопущення монополізації та усунення дисфункцій у діяльності банків, зокрема у міжнародному вимірі [60, с. 90]. О. Орлюк підкреслює, що державне регулювання є не лише формою управління, а й механізмом безпеки фінансових процесів, який забезпечує запобігання кризовим явищам і підтримку довіри до банківської системи [44, с. 99]. Правовий вимір регулювання деталізують В. Міщенко, А. Яценюк, В. Коваленко та О. Корнєва, наголошуючи на ролі нормативних актів та інструкцій як інструментів забезпечення підзвітності банків, управління ризиками та фінансової дисципліни [36, с. 125]. Важливість наглядової функції як бар'єра проти системних збоїв і фінансових криз підкреслює Н. Рогова [53, с. 37]. Додатково М. Паласавич-Дрогобицький розглядає регулювання не лише як контроль, а і як інструмент розвитку, що сприяє оптимальному розподілу ресурсів та виконанню банками суспільно важливих функцій [46, с. 247].

Державне регулювання банківської системи виконує стратегічно важливу функцію підтримання фінансової стабільності та забезпечення доступу економіки до якісних фінансових послуг. Воно спрямоване на запобігання банкрутствам банків, підтримку конкуренції, захист прав вкладників і кредиторів, а також створення умов для кредитування реального сектору. У

системі макроекономічної політики регуляторні інструменти дозволяють мінімізувати ризики та знижувати ймовірність кризових хвиль, формуючи довіру до банківської системи [17, с. 158].

Еволюція регулювання банківської сфери в Україні проходила через різні історичні моделі – від адміністративної централізації до сучасної системи нагляду й нормативного регулювання, орієнтованої на ринкові принципи. Радянська модель з її домінуванням державного контролю та націоналізацією банківської сфери призвела до деформацій конкурентного середовища й концентрації ресурсів у державних установах [48, с. 95]. Після здобуття незалежності розпочалося реформування та поступове наближення до міжнародних підходів, зокрема через створення в НБУ у 1992 році управління банківського нагляду та розвиток нормативної бази для діяльності банків [13, с. 339]. У підсумку сформувалася багаторівнева система, що включає інституційний, правовий та економічний аспекти: ліцензування, нормативи капіталу, контроль ризиків, монетарні інструменти, нагляд і антикризові механізми.

На всіх етапах ключовими цілями регулювання залишаються стабільність і надійність банків, захист інтересів клієнтів та мінімізація ризиків, здатних спричинити макроекономічні дисбаланси [66, с. 48]. Важливими завданнями регуляторної політики є: забезпечення стійкості банків, захист вкладників (в умовах інформаційної асиметрії), підтримка конкуренції, підвищення прозорості й якості звітності, а також гармонізація облікових і контрольних процедур відповідно до міжнародних підходів [15]. У ширшому контексті державного регулювання економіки ці завдання доповнюються цілями економічного зростання, зайнятості, стабільності цін і збалансованості зовнішніх рахунків [18, с. 57], що пояснює необхідність узгодження банківської політики з загальнодержавними програмами розвитку.

Окремого значення набуває стратегічне планування регуляторних змін на основі програмно-цільового підходу, коли цілі, інструменти й результати

формалізуються та контролюються за показниками. Такий підхід підсилює узгодженість дій між центральним банком, урядовими структурами та міжнародними партнерами, а також забезпечує довгострокову стійкість фінансової системи [9, с. 117]. У цифровому середовищі стратегічність означає не лише правові зміни, а й розвиток технологічної спроможності регулятора: якість даних, цифрові канали нагляду, аналітичні моделі ризиків.

У структурі державного впливу доцільно розрізняти три взаємопов'язані компоненти: банківське регулювання, банківський нагляд і банківський контроль. Банківське регулювання формує нормативні правила діяльності, банківський нагляд забезпечує постійний моніторинг дотримання нормативів, а банківський контроль реалізується через перевірки, аудит і застосування заходів впливу до порушників [4, с. 174]. В умовах цифровізації ці компоненти доповнюються технологічними практиками RegTech і SupTech: автоматизованим збором звітності, аналітикою великих масивів даних, ризик-орієнтованим відбором об'єктів перевірок, а також підвищеними вимогами до кіберстійкості.

Сучасна практика регулювання банківської діяльності виявляє проблемні аспекти, що відображаються на економіці: інфляційні ризики, доларизація, складність доступу до кредитних ресурсів, недосконалість механізмів рефінансування та рекапіталізації, а також ризики монополізації ринку й посилення залежності від зовнішнього капіталу [5, с. 55]. Причини таких дисфункцій дослідники пов'язують із загальним станом економіки, тривалими кризовими явищами, проблемами інституційної координації, дефіцитом відповідальності посадових осіб, політичною залежністю рішень і домінуванням короткострокових пріоритетів над стратегічним розвитком [2, с. 275]. Відповідно, удосконалення регулювання передбачає посилення правозастосування, розвиток інноваційно-інвестиційної моделі банківського сектору, захист конкуренції, контроль за концентрацією, підвищення фінансової

доступності, стійкість до криз, прозорість та адаптацію стандартів до міжнародної практики [2, с. 276].

З огляду на тему цифровізації, державне регулювання банківської системи має розглядатися не лише як наглядова система, а як інструмент керування трансформацією сектору. Це включає підтримку модернізації платіжної інфраструктури, впровадження технологій дистанційного обслуговування, підвищення якості управління даними, посилення фінансового моніторингу та технологічної стійкості банків, а також формування умов для розвитку інноваційних фінансових сервісів без втрати керованості ризиками.

## 1.2. Форми, інструменти та функції державного регулювання банківської діяльності

Формування дієвого механізму державного регулювання банківської діяльності є складовою економічної політики, спрямованої на підтримання фінансової стабільності та розвиток конкурентного середовища у банківському секторі. У ринковій економіці банки виконують функції фінансового посередництва, забезпечують перерозподіл ресурсів, кредитування та підтримання ліквідності, а також впливають на інвестиційну активність і загальну стійкість фінансової системи. Тому потреба у сучасних регуляторних інструментах і механізмах контролю зумовлюється не лише внутрішніми викликами банківської системи, а й глобальними трендами фінансового розвитку, зокрема цифровізацією послуг, зростанням операційних і технологічних ризиків та посиленням вимог до прозорості. В Україні ключові регуляторні функції у цій сфері реалізує Національний банк України, який використовує інструменти грошово-кредитної політики та наглядові процедури для впливу на банківську систему [29, с. 367].

Методи й інструменти державного регулювання мають відповідати поточному стану фінансової системи та макроекономічній ситуації. Базова мета

регулювання полягає у забезпеченні стабільності банківської системи, захисті інтересів вкладників і кредиторів та запобіганні фінансовим кризам. У сучасному трактуванні регулювання доречно розглядати як комплекс узгоджених заходів правового, адміністративного й економічного характеру, завдяки яким встановлюються вимоги до капіталу, контролюється ліквідність, оцінюються ризики та забезпечується належна поведінка банків на ринку [26, с. 764]. Водночас, з огляду на цифровізацію банківських послуг, важливим стає не лише контроль фінансових показників, а й управління операційною стійкістю, безпекою інформації та технологічною надійністю, що посилює значення ризик-орієнтованих підходів у нагляді.

Методи державного регулювання банківської діяльності доцільно узагальнювати у дві групи. Перша – методи безпосереднього (адміністративного) впливу, які передбачають пряме регулювання поведінки банківських установ: встановлення обов'язкових вимог до резервування, ліцензування, застосування санкцій, запровадження обмежень (лімітів) щодо окремих операцій, а також інші адміністративні інструменти, що дозволяють оперативно обмежувати надмірний ризик або коригувати порушення. Друга – методи опосередкованого (ринкового) впливу, спрямовані на формування такого середовища, в якому банки коригують свою діяльність під впливом економічних стимулів: операції на відкритому ринку, грошово-кредитні орієнтири, податкове регулювання, підтримка конкуренції та заходи, що сприяють інтеграції банківського сектору у міжнародний фінансовий простір [21, с. 37]. У міжнародній практиці перевага, як правило, віддається непрямим інструментам як більш гнучким, однак у періоди нестабільності зростає роль прямих обмежень і наглядових втручань.

З позиції інструментального наповнення виділяють податкові, нормативні та коригуючі методи регулювання. Нормативні інструменти задають «мінімальні правила безпеки» через кількісні параметри діяльності банків, зафіксовані у законодавчих або адміністративних актах: вимоги до капіталу, ліквідності,

ризиків, стандарти звітності та розкриття інформації. Коригуючі інструменти дозволяють гнучко змінювати регуляторні параметри залежно від макроекономічної ситуації, стимулюючи або стримуючи певні процеси у фінансовому секторі. У цифровому середовищі така «коригуюча» логіка особливо важлива, оскільки технологічні зміни відбуваються швидше, ніж оновлюється інституційна база, і регулятор має реагувати на нові ризики без втрати керованості системи.

Фінансові інструменти державного регулювання банківської діяльності доцільно групувати у три блоки. Перший – інструменти грошово-кредитної політики (регулювання грошової маси, процентних ставок, операції на відкритому ринку, рефінансування, валютне регулювання). Другий – інструменти бюджетної політики, що застосовуються для підтримання стабільності фінансового сектору та управління державними фінансами. Третій – система економічних нормативів, яка визначає мінімальні резерви, вимоги до капіталу, показники ліквідності, ліміти ризиків і стандарти прозорості звітності [14, с. 65]. Сукупне застосування таких інструментів дозволяє державі зменшувати вразливість банківської системи до шоків, підтримувати довіру до сектору та забезпечувати його стійкість у довгостроковій перспективі [30, с. 17].

Окремої уваги потребує роль економічних нормативів як основи пруденційного регулювання. Вони встановлюють мінімальні вимоги до капіталу й ліквідності та обмежують концентрацію ризиків, що знижує ймовірність системних збоїв. До ключових груп відносять нормативи капіталу, нормативи ліквідності, нормативи кредитного ризику, нормативи інвестування та нормативи валютної позиції, які разом формують захисний контур банківської стійкості [40]. Нормативи виконують не лише контрольну, а й дисциплінуючу функцію: вони стимулюють банки розвивати внутрішні системи управління ризиками, поліпшувати якість активів і підвищувати прозорість операцій.

Поряд із нормативним блоком важливу роль відіграють механізми контролю входу та виходу банків із ринку, адже якість банківського сектору

визначається не лише поведінкою чинних учасників, а й правилами допуску/виведення проблемних установ. До таких інструментів належать вимоги до ліцензування та допуску, збір і аналіз звітності, інспекційні перевірки, застосування заходів впливу, а у критичних випадках – рішення щодо тимчасової адміністрації, реорганізації та інших процедур, спрямованих на захист вкладників і кредиторів [57]. У сукупності ці механізми формують режим «керованого входу» й «керованого виходу», що знижує ризики паніки та втрати довіри у фінансовій системі.

Ефективність регулювання значною мірою залежить від балансу між державним контролем і саморегулюванням банківського сектору. Надмірна жорсткість може пригнічувати конкуренцію та інновації, тоді як недостатній контроль підвищує ризики зловживань і накопичення проблемних активів. Тому дієвий механізм регулювання має одночасно забезпечувати стабільність і створювати умови для розвитку, зокрема через підтримку прозорих правил конкуренції, розвиток технологій і підвищення якості управління ризиками [11]. У контексті цифровізації це означає також необхідність підсилення операційної стійкості банків, належного управління даними й ризиками інформаційної безпеки як елементів загальної фінансової безпеки.

Сутність державного регулювання розкривається через його функції, які формуються відповідно до потреб суспільства та стану фінансового сектору. Результативність реалізації цих функцій впливає на стабільність, конкурентоспроможність і здатність банківської системи підтримувати економічне зростання, що підсилює значення координації регуляторних органів і чіткого розподілу компетенцій [65]. У науковій літературі функції державного регулювання банківської системи описуються як об’єктивно необхідні, відносно самостійні та стабільні напрями управлінської діяльності, спрямовані на забезпечення належного функціонування системи [1, с. 11].

Нормативна основа функціонального змісту регулювання закріплена у чинному законодавстві. Так, відповідно до ст. 55 Закону України «Про

Національний банк України» головна мета регулювання – забезпечення безпеки та фінансової стабільності банківської системи, а також захист прав і законних інтересів вкладників та кредиторів [50]. Додатково Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» (редакція від 30.12.2024, № 4143-IX) задає розширену рамку державного регулювання фінансових послуг: формування єдиної державної політики, захист прав споживачів, створення умов розвитку ринку, контроль за дотриманням законодавства, запобігання монополізації, забезпечення прозорості та сприяння інтеграції фінансового сектору у європейський і світовий простір [51]. У цифровому вимірі ці цілі доповнюються необхідністю підтримки доступності фінансових послуг через цифрові канали за одночасного посилення стандартів безпеки й прозорості.

Поряд із законодавчим підходом наявні й авторські інтерпретації функцій регулювання. Зокрема, М. Суржинський акцентує, що банківське регулювання як функція державного управління спрямоване на забезпечення фінансової стійкості банків, підтримку кредитної діяльності, організацію ефективного грошового обігу та формування гарантій захисту вкладників [55, с. 9]. Узагальнення теоретичних і нормативних положень дозволяє структурувати функції регулювання як інституційну (формування правил і умов конкуренції), регламентуючу (встановлення вимог до операцій, стандартів і процедур), соціальну (захист споживача фінансових послуг), контрольну (нагляд, аудит, фінансовий моніторинг), безпекову (протидія зловживанням, забезпечення прозорості), координувальну (узгодження дій регуляторів) та інтеграційну (гармонізація з міжнародними підходами). Комплексна реалізація цих функцій забезпечує стійкість банківської системи, підвищує довіру до фінансових інституцій і створює умови для розвитку банківського сектору в умовах цифрової трансформації.

## 1.3. Інституційна структура та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи

Інституційна структура та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи є базою фінансової стійкості та передбачуваності «правил гри» на ринку. Вони визначають, хто саме ухвалює регуляторні рішення, як організовано нагляд і контроль, які інструменти застосовуються для запобігання кризам, а також яким чином захищаються інтереси вкладників і споживачів фінансових послуг. В умовах глобалізації та зростання взаємозалежності фінансових ринків ефективне регулювання набуває особливої ваги: воно має одночасно підтримувати конкуренцію і доступність послуг, знижувати системні ризики та забезпечувати стабільність банківського сектору. Додатковим викликом стає цифровізація фінансових послуг: перехід до дистанційних каналів обслуговування, розширення платіжної інфраструктури та цифрових продуктів підсилюють потребу в якісному нагляді за операційною стійкістю, прозорістю процесів і управлінням технологічними ризиками. У цьому контексті важливою є узгодженість інституційних повноважень і сучасність правових норм, що регулюють як «класичну» банківську діяльність, так і цифрові процеси на фінансовому ринку.

Інституційна структура державного регулювання банківської системи охоплює сукупність державних (а у визначених функціях – і недержавних) суб’єктів, які формують політику, встановлюють правила, здійснюють нагляд, реагують на порушення та забезпечують баланс інтересів учасників ринку. До ключових ланок цієї структури належать:

1. Органи законодавчої влади. Верховна Рада України визначає законодавчі рамки функціонування банківської системи, приймає закони, що регламентують банківську діяльність, а також задає загальні орієнтири фінансової політики держави [7]. Важливу роль у підготовці й опрацюванні регуляторних змін відіграє профільний комітет Верховної Ради з питань

фінансів, податкової та митної політики, який забезпечує експертне супроводження законопроєктів і парламентський контроль у відповідній сфері [23]. Саме на цьому рівні формується нормативна логіка ринку: визначення принципів регулювання, відповідальності, повноважень регуляторів, а також основ захисту прав споживачів фінансових послуг.

2. Органи виконавчої влади. Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію державної політики у фінансовій сфері, визначає стратегічні напрями та координує діяльність органів виконавчої влади, пов’язаних із банківським сектором, у тому числі в частині взаємодії з державними банками та реалізації антикризових заходів у межах компетенції [20]. Міністерство фінансів України відповідає за бюджетну політику та управління державним боргом, а також за організаційно-фінансові рішення, що можуть впливати на банківський сектор через державні запозичення, обслуговування боргу, взаємодію з державним сектором та окремі інструменти фінансової політики [35]. У сучасних умовах критично важливо, щоб дії уряду та Мінфіну були узгоджені з регуляторними цілями фінансової стабільності, а також не створювали суперечливих сигналів для ринку.

3. Спеціалізовані регуляторні інституції. Центральною інституцією регулювання банківської системи виступає Національний банк України, який здійснює монетарну політику, встановлює обов’язкові економічні нормативи, визначає регуляторні вимоги, проводить банківський нагляд і застосовує заходи впливу у межах повноважень [42]. У логіці цифрової трансформації НБУ відіграє ключову роль також як інституція, що задає стандарти прозорості, звітності та керованості ризиками (у тому числі операційними), що стає визначальним для довіри до цифрових банківських сервісів. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб забезпечує захист прав вкладників і виконує функцію гарантування відшкодування коштів у визначених законом випадках, що є базовим елементом довіри населення до банківської системи [59]. Антимонопольний комітет України забезпечує конкурентну політику та запобігає монополізації ринку

фінансових послуг, що особливо важливо в періоди структурних змін у секторі, коли відбувається концентрація капіталу або перерозподіл ринкових часток [3]. У сукупності ці інституції формують систему «правила – нагляд – захист – конкуренція», яка має працювати як єдиний механізм, а не як набір відокремлених функцій.

Нормативно-правова база регулювання банківської діяльності складається з Конституції України (у контексті визначення основ фінансового устрою та ролі державних інституцій) [24], законів України, підзаконних актів, міжнародних зобов'язань та регуляторних документів, ухвалених Національним банком України й іншими органами влади [50]. Конституційні положення задають фундаментальні принципи функціонування фінансової системи й визначають інституційну рамку, у межах якої держава забезпечує стабільність грошово-кредитної сфери та публічні інтереси у фінансовому секторі [24].

Ключовим спеціальним актом є Закон України «Про Національний банк України», який визначає правові засади діяльності центрального банку, його функції, повноваження та відповідальність у сфері монетарної політики, регулювання та нагляду [50]. Саме цей закон фіксує інституційну роль НБУ як ядра регуляторної моделі, у тому числі в частині встановлення нормативів, процедур нагляду та інструментів реагування. Закон України «Про банки і банківську діяльність» (редакція від 10.01.2025, № 4174-IX) визначає правила створення, реєстрації та ліцензування банків, основи їх діяльності, вимоги до капіталу й ліквідності, а також правові механізми банківського нагляду і відповідальності [49]. Це центральний закон, який формує «архітектуру» банківського сектору: від входу на ринок до вимог стабільної роботи та взаємодії з клієнтами. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» встановлює загальні принципи функціонування ринку фінансових послуг, регламентує вимоги до фінансових установ і механізми нагляду, а також підсилює компонент захисту прав споживачів та прозорості ринку [51]. Для сучасного банківського середовища цей закон важливий тим, що узгоджує

підходи до регулювання в ширшій екосистемі фінансових послуг, де банки взаємодіють з іншими учасниками ринку.

До нормативного комплексу належать підзаконні акти, які деталізують практичні механізми реалізації законів та забезпечують оперативність управління фінансовим сектором. Постанови Кабінету Міністрів України задають окремі вимоги й процедури у фінансовій сфері, можуть визначати рамки взаємодії банків з державними інституціями та запроваджувати антикризові рішення в межах компетенції уряду [20]. Регуляторні акти Національного банку України конкретизують стандарти банківського нагляду, вимоги до капіталізації, резервування, ліквідності, валютного регулювання, а також вимоги щодо управління ризиками та звітності [8]. Саме на рівні актів НБУ, як правило, відбувається «осучаснення» регулювання під практичні потреби ринку, включно з реакцією на технологічні зміни та появу нових ризиків.

Разом із тим навіть за наявності розвиненої інституційної структури та законодавчої бази банківський сектор стикається з викликами, які знижують результативність регулювання: нестабільність і часті зміни норм, неоднорідна практика їх застосування, потреба в більшій прозорості банківських операцій, вплив зовнішніх шоків на фінансову систему та необхідність гармонізації регуляторних підходів із міжнародними стандартами [49; 50; 51]. Окремо актуалізується цифровий вимір: нагляд має встигати за швидкістю технологічних змін, а інституції – мати достатню спроможність для контролю операційних і технологічних ризиків без надмірного обмеження інновацій. Для підвищення ефективності регулювання доцільними є: подальше уточнення та узгодження нормативної бази з урахуванням практик європейського регулювання; посилення вимог до прозорості та якості розкриття інформації; забезпечення стабільності регуляторної політики й інституційної незалежності регулятора; розвиток інструментів нагляду та фінансового моніторингу, які відповідають сучасним цифровим процесам у банківській системі [8; 49; 50; 51].

Підсумовуючи, інституційна структура та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи є опорою стабільності фінансового ринку та довіри до банківського сектору. Узгоджена взаємодія законодавчих і виконавчих органів, Національного банку України, Фонду гарантування вкладів та органів конкурентної політики створює умови для стійкого функціонування банків та захисту інтересів вкладників [3; 42; 59]. Водночас сучасні виклики, зокрема цифровізація, вимагають постійного оновлення регуляторних підходів і вдосконалення правових норм так, щоб вони одночасно підтримували інновації та забезпечували фінансову й операційну стійкість банківської системи України [8; 49; 50; 51].

**Висновки до розділу 1**

1. Визначено сутність і обґрунтовано необхідність державного регулювання банківської системи. Установлено, що державне регулювання є системоутворюючим елементом фінансової політики, який забезпечує стійкість банківського сектору, зменшує системні ризики та підтримує макроекономічну рівновагу через поєднання наглядових, правових і монетарних рішень. З’ясовано, що регуляторний вплив охоплює не лише контроль за дотриманням банками нормативів капіталу, ліквідності й ризик-менеджменту, а й формування передбачуваних «правил гри» для ринку, що підсилює конкуренцію та дисциплінує поведінку учасників. Доведено, що у сучасних умовах (зростання фінансової взаємозалежності, цифровізація послуг, посилення кібер- та операційних ризиків) регулювання має одночасно виконувати стабілізаційну та розвиткову функції: захищати вкладників і кредиторів, підтримувати фінансову інклюзію, створювати умови для інновацій у межах керованого ризику та забезпечувати адаптацію банківської інфраструктури до міжнародних стандартів і практик.

2. Досліджено форми, інструменти та функції державного регулювання банківської діяльності, що дозволило уточнити його роль у забезпеченні фінансової стабільності та ефективного функціонування сектору. Встановлено, що державне регулювання реалізується через комплекс нормативно-правових, економічних і адміністративних механізмів, які взаємодіють у єдиному циклі «вимоги → нагляд → оцінка ризиків → заходи впливу → корекція регуляторної політики». Показано, що нормативно-правові інструменти забезпечують формування стандартів діяльності банків і прозорості, адміністративні – задають процедури допуску на ринок, контролю та примусового реагування на порушення, а економічні й монетарні – впливають на ліквідність, кредитну активність, вартість ресурсів і загальну фінансову стабільність. Обґрунтовано, що системне застосування цих інструментів сприяє: підтриманню ліквідності та платоспроможності банків; захисту прав вкладників і кредиторів; обмеженню надмірної концентрації ризиків; запобіганню кризовим явищам; підвищенню прозорості та якості управління; зміцненню довіри до банківської системи. Додатково підкреслено, що в умовах цифрової трансформації зростає значення інструментів, спрямованих на операційну стійкість і кібербезпеку, а також на підвищення якості даних, звітності та аналітичного супроводу нагляду, що в сукупності підтримує конкурентне середовище та інтеграцію банківського сектору у глобальний фінансовий простір.

# РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

## 2.1. Загальна характеристика банківської системи України

Банківська система є ключовою складовою фінансової інфраструктури держави, оскільки забезпечує акумуляцію, перерозподіл і продуктивне використання фінансових ресурсів у реальному секторі та сфері домогосподарств. Вона впливає на темпи економічного зростання через доступність кредитування, швидкість обороту коштів, інвестиційну активність і загальний рівень довіри до фінансових інститутів. Через банки відбувається мобілізація заощаджень, трансформація їх у кредитні та інвестиційні ресурси, а також підтримка платіжної дисципліни та фінансової керованості економіки. У сучасних умовах це значення посилюється розширенням безготівкових розрахунків, розвитком дистанційних каналів обслуговування та зростанням ролі даних у прийнятті фінансових рішень, що робить банківську систему не лише «каналом» грошей, а й технологічною платформою для фінансових сервісів.

Банківська система України функціонує за двохрівневою моделлю, яка включає центральний банк і мережу банківських установ, що безпосередньо працюють із клієнтами. Перший рівень представлений Національним банком України як основним органом монетарного регулювання та банківського нагляду. У межах своєї компетенції НБУ формує та реалізує грошово-кредитну політику, спрямовану на підтримання стабільності національної валюти, контроль інфляційних процесів і забезпечення передбачуваності фінансового середовища. Окрім монетарного блоку, НБУ визначає правила функціонування банківського сектору через нормативні вимоги до капіталу, ліквідності, управління ризиками, а також забезпечує нагляд за дотриманням цих вимог. Важливою складовою діяльності НБУ є забезпечення надійності платіжної

інфраструктури та організація умов для її технологічної безперервності, що прямо пов’язано з фінансовою стабільністю в періоди підвищеної турбулентності. Окреме значення має валютне регулювання, яке дозволяє адаптувати фінансовий сектор до змін у зовнішньоекономічному середовищі та підтримувати макроекономічну рівновагу [11].

Другий рівень банківської системи становлять комерційні банки, які здійснюють безпосереднє обслуговування економічних агентів – підприємств, установ, населення й державних органів. Їхня діяльність охоплює залучення депозитних ресурсів і кредитування, розрахунково-касове обслуговування, валютні операції, фінансування зовнішньоекономічної діяльності, інвестиційні та посередницькі операції, надання гарантій, документарні операції, елементи фінансового консалтингу. Сучасний розвиток банківських послуг характеризується активним зростанням дистанційних сервісів, електронної ідентифікації, мобільного банкінгу, а також інтеграцією з цифровими платіжними рішеннями, що підвищує зручність для клієнтів, але одночасно висуває вищі вимоги до захисту даних і операційної стійкості банків.

За характером діяльності банки поділяються на універсальні та спеціалізовані. Універсальні банки поєднують широкий спектр операцій і сервісів для різних сегментів клієнтів, тоді як спеціалізовані орієнтуються на окремі напрями (іпотечне, інвестиційне, аграрне кредитування тощо). За структурою капіталу банки можуть бути державними, приватними або з іноземним капіталом. Державні банки, перебуваючи під контролем держави, виконують важливі соціально-економічні функції, зокрема підтримку державних програм, фінансування стратегічних напрямів і зміцнення стійкості сектору в умовах ринкових коливань. Приватні банки зазвичай більш гнучкі в продуктово-сервісній політиці та орієнтовані на конкурентні фінансові рішення. Банки з іноземним капіталом часто сприяють технологічному та управлінському «підтягуванню» практик, інтеграції в міжнародні стандарти та доступу до ширших фінансових ресурсів і управлінських підходів [10]. Водночас баланс між

різними групами банків має значення для конкуренції, фінансової безпеки та стійкості сектору.

Ефективність банківської системи визначається її здатністю виконувати базові функції, що забезпечують стабільність фінансового сектору й розвиток економіки. До ключових функцій доцільно віднести:

– емісійну функцію: її реалізує Національний банк України, регулюючи грошову масу, впливаючи на інфляційні процеси та забезпечуючи стабільність грошового обігу. Через інструменти монетарної політики й управління резервами підтримується прогнозованість фінансового середовища та здатність системи реагувати на шоки;

– кредитно-інвестиційну функцію: комерційні банки мобілізують ресурси та спрямовують їх у кредитування й інвестиційні проєкти. Ця функція безпосередньо пов’язана з економічним зростанням, адже забезпечує фінансові умови для модернізації, розширення виробництва, реалізації інновацій, а також підтримує розвиток малого і середнього бізнесу;

– платіжно-розрахункову функцію: банки забезпечують безперервність і швидкість розрахунків, розвиток електронних платежів, карткових операцій, міжбанківських переказів і міжнародних розрахунків. У сучасних умовах ця функція дедалі більше опирається на цифрові технології та потребує високого рівня надійності платіжної інфраструктури [27];

– стабілізаційну функцію: банківська система підтримує фінансову рівновагу, зменшує наслідки кризових хвиль, забезпечує ліквідність і сприяє збереженню довіри. У цьому контексті важливими є інструменти НБУ щодо регулювання ставок, ліквідності та валютного ринку, а також механізми захисту вкладників, що знижують ризики панічних настроїв;

– регуляторну функцію: реалізується через встановлення правил діяльності, нагляд, контроль за виконанням нормативів, механізми фінансового моніторингу та протидію зловживанням. Поступове наближення до

міжнародних стандартів (зокрема підходів до управління ризиками та вимог прозорості) підсилює фінансову дисципліну й стійкість сектору [27].

У підсумку функціональна ефективність банківської системи визначається узгодженістю дій регулятора й комерційних банків: НБУ забезпечує правила та стабільність, а банки транслюють фінансові ресурси у виробництво, споживання, інвестиції та платіжний оборот. З урахуванням динамічних змін у фінансовій сфері ключовими орієнтирами розвитку стають технологічна модернізація, прозорість, відповідальне управління ризиками та сумісність із міжнародними стандартами.

Формування сучасної банківської системи України після здобуття незалежності супроводжувалося поетапним інституційним і нормативним становленням, а також адаптацією до вимог ринкової економіки. Умовно можна виокремити такі етапи її розвитку:

– 1991–1999 роки – формування національної банківської системи, закладання нормативних основ і перехід до дворівневої моделі;

– 2000–2008 роки – період активного зростання, розширення спектра послуг і підвищення ролі іноземного капіталу;

– 2009–2015 роки – кризовий період із суттєвою трансформацією сектору, посиленням вимог до стійкості та очищенням ринку;

– 2016 – дотепер – етап поглибленого реформування, гармонізації підходів до регулювання, розвитку фінансової стійкості та цифровізації банківських послуг [38].

У сучасній архітектурі фінансового управління Національний банк України виконує роль монетарного регулятора, органу нагляду і координатора стабільності, що потребує не лише нормативної визначеності, а й здатності оперативно реагувати на шоки та структурні зміни. Контроль грошової маси й інфляційних процесів, управління процентною політикою, валютні інтервенції та робота з резервами дозволяють впливати на очікування учасників ринку й зменшувати ймовірність різких фінансових коливань. Наглядові процедури й

ліцензійні вимоги забезпечують «якість» банківського ринку, підвищують довіру до сектора та зменшують ризики недобросовісної поведінки. Валютне регулювання й контроль за міжнародними розрахунками підтримують стабільність зовнішньоекономічних процесів та знижують чутливість до курсових ризиків. Поступова імплементація міжнародних підходів до управління ризиками і прозорості підсилює конкурентоспроможність банківського сектору та його інтегрованість у глобальне середовище.

Разом із тим банківська система України зберігає низку викликів, що впливають на її стійкість і спроможність підтримувати економічний розвиток, зокрема залежність від зовнішніх ринків, валютні коливання, кредитні ризики та потребу в подальшому підвищенні капіталізації [62]. Тому перспективи розвитку пов’язані з поглибленням технологічної модернізації, розширенням безготівкових розрахунків, підвищенням якості управління ризиками, посиленням фінансового моніторингу, а також розвитком інноваційних підходів до регулювання, які одночасно підтримують конкуренцію і забезпечують фінансову та операційну стійкість сектору.

Підсумовуючи, банківська система України є складною багаторівневою конструкцією, що базується на взаємодії Національного банку України як регулятора та комерційних банків як основних провайдерів фінансових послуг. Її результативність залежить від якості регуляторних механізмів, ефективності кредитно-депозитної політики, надійності платіжної інфраструктури, прозорості операцій та здатності сектору адаптуватися до технологічних і макроекономічних змін. Узгодженість державних і ринкових інструментів підтримує стабільність, розвиває конкурентне середовище та посилює інтеграцію України у світовий фінансовий простір.

## 2.2. Взаємодія державних органів з банківським сектором

Ефективна взаємодія державних органів із банківським сектором є ключовою передумовою фінансової стабільності, прогнозованості грошово-кредитної політики та формування середовища, у якому банківські установи можуть підтримувати економічну активність без накопичення надмірних ризиків. Державні інституції не лише встановлюють «правила гри» через нормативно-правові акти, а й визначають стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи, забезпечують нагляд, координацію антикризових рішень та баланс між інтересами вкладників, бізнесу і держави. В умовах високої інтегрованості фінансових ринків і цифровізації послуг (зростання частки дистанційних операцій, розширення безготівкових платежів, підвищення ролі даних і технологій) особливо важливо, щоб регулювання було одночасно ризик-орієнтованим і «проінноваційним»: підтримувало конкуренцію та доступність послуг, але водночас підсилювало вимоги до прозорості, операційної стійкості та захисту клієнтів. Саме тому узгодження регуляторних рішень із міжнародними стандартами та їх практична імплементація стають визначальними чинниками надійності фінансового ринку в довгостроковій перспективі.

Центральним регулятором банківської системи України є Національний банк України, який здійснює монетарну політику, встановлює обов’язкові економічні нормативи, організовує нагляд і контролює дотримання банками вимог законодавства та регуляторних актів [42]. Його діяльність спрямована на забезпечення фінансової стійкості, підтримання керованості інфляційних процесів, формування цінових і процентних сигналів для економіки (зокрема через облікову ставку), а також на створення умов для стабільної роботи платіжної інфраструктури і належного рівня ліквідності банківської системи. У сучасному середовищі це доповнюється потребою в нагляді за операційними й

технологічними ризиками, що зростають через цифрові канали обслуговування та залежність банків від ІТ-інфраструктури й даних.

До базових функцій НБУ належать:

– монетарне регулювання – формування та реалізація грошово-кредитної політики з метою підтримання макроекономічної рівноваги, контролю інфляції та стабільності національної валюти;

– банківський нагляд і регулювання – встановлення економічних нормативів, контроль за виконанням ліцензійних вимог, оцінка фінансового стану банків та застосування заходів впливу для підвищення їх надійності;

– регулювання облікової ставки – визначення ключової процентної ставки як індикатора вартості ресурсів у фінансовій системі, що впливає на депозитні й кредитні ставки;

– валютне регулювання – формування правил валютного ринку, управління міжнародними резервами та інструменти згладжування надмірної волатильності курсу;

– фінансовий моніторинг – участь у запобіганні відмиванню коштів і фінансуванню незаконної діяльності, вимоги до процедур комплаєнсу та контролю операцій;

– забезпечення функціонування платіжної системи – розвиток інфраструктури безготівкових розрахунків, контроль надійності платіжних систем і підтримка впровадження сучасних технологій у фінансових операціях [64].

Реалізація цих функцій потребує постійної координації НБУ з іншими державними органами. Взаємодія з Кабінетом Міністрів України важлива для узгодження монетарних рішень із загальною економічною політикою та антикризовими заходами [28]. Співпраця з Міністерством фінансів України є критичною в частині управління державними фінансами, борговою політикою та інструментами внутрішніх запозичень, які прямо впливають на ліквідність і структуру активів банків [35]. Окремий блок координації пов’язаний із

Державною службою фінансового моніторингу України, яка забезпечує державну систему протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, а також стандарти ризик-орієнтованого контролю операцій [16]. Така міжвідомча взаємодія дозволяє зменшити регуляторні розриви (коли різні органи діють неузгоджено), підвищити керованість ризиків та забезпечити більш цілісну фінансову політику.

Кабінет Міністрів України відіграє системну роль у формуванні й реалізації державної фінансової політики, поєднуючи стратегічне планування із заходами оперативного управління економічними процесами, що відображаються на банківському секторі. Уряд визначає макроекономічні пріоритети та ініціює інструменти підтримки економіки, які реалізуються за участі банківської системи (зокрема через державні банки або механізми державних гарантій). У практичній площині взаємодія уряду з банківським сектором включає підготовку нормативних рішень, запуск антикризових програм, а також стимулюючі заходи для підтримки кредитування реального сектору. Значний акцент робиться на програмах підтримки малого і середнього бізнесу: через механізми здешевлення кредитів, гарантійні інструменти та інші форми розподілу ризику держава зменшує бар’єри доступу до фінансових ресурсів, що підсилює економічну активність і зайнятість. Окремо уряд бере участь у проєктах підтримки стратегічних галузей та інфраструктурних ініціатив, де банківський сектор є каналом фінансування та адміністрування фінансових потоків [28].

Важливим провідником державної фінансової політики у взаємодії з банками є Міністерство фінансів України. Його ключові функції охоплюють бюджетний процес, управління державним боргом і використання фінансових інструментів залучення ресурсів. Емісія державних цінних паперів є одним із центральних механізмів взаємодії Мінфіну з банківським сектором: банки виступають інвесторами, формують портфелі таких інструментів, використовують їх як ліквідні активи та як забезпечення для операцій залучення

ресурсів. Це створює для банків додаткові можливості управління ліквідністю, а для держави – інструмент мобілізації фінансування [35]. Водночас податкова політика (зокрема окремі параметри оподаткування банківських операцій) формує загальний фінансовий «ландшафт», у якому ухвалюються рішення щодо структури продуктів, ризиків і цінових умов на банківському ринку [35].

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є критичним елементом системи фінансової безпеки, оскільки забезпечує захист вкладників у разі неплатоспроможності банків та підтримує довіру до депозитного ринку [59]. Гарантійний механізм знижує ризик панічних настроїв і масового вилучення депозитів, що є важливою умовою стабільності банківської системи. Крім компенсаційної функції, Фонд виконує процедури тимчасового управління проблемними банками: призначає уповноважених осіб, забезпечує реалізацію рішень щодо врегулювання неплатоспроможності та організовує ліквідаційні процеси з фокусом на мінімізацію втрат для вкладників і системи загалом [59]. Координація Фонду з НБУ дозволяє підвищити ефективність раннього виявлення проблем у банках і своєчасного реагування на ризики.

Державна служба фінансового моніторингу України формує основу державної протидії фінансовим злочинам, відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Її функції включають виявлення підозрілих операцій, ризик-орієнтований аналіз, взаємодію з банками щодо отримання та опрацювання інформації, а також координацію з іншими органами у сфері фінансової безпеки [16]. Банки, зі свого боку, зобов’язані впроваджувати процедури ідентифікації клієнтів, моніторингу транзакцій, звітування та внутрішнього контролю. У сучасних умовах це дедалі більше спирається на технологічні рішення (автоматизовані системи моніторингу, аналітику даних, інструменти виявлення нетипових операцій), що підсилює превентивний характер контролю та підвищує прозорість фінансових потоків [16].

Окремим важливим виміром є міжнародне співробітництво, яке забезпечує адаптацію національного регулювання до міжнародних стандартів банківського

нагляду та практик фінансової стабільності. Україна поступово імплементує підходи, що відповідають міжнародним рекомендаціям у сфері ризик-менеджменту, прозорості та капіталізації, а також орієнтується на вимоги й стандарти міжнародних фінансових інституцій [6]. Гармонізація регуляторного середовища посилює довіру інвесторів і партнерів, підвищує сумісність фінансової системи з міжнародними ринками та створює додаткові можливості для інтеграції у глобальний фінансовий простір [6].

Таким чином, взаємодія державних органів із банківським сектором є багатокомпонентним процесом, що поєднує монетарні, регуляторні, наглядові, фіскальні та безпекові інструменти. Її результативність визначає рівень фінансової стабільності, довіру до банківської системи та здатність держави забезпечувати стале економічне зростання. Координація НБУ [42], Кабінету Міністрів України [28], Міністерства фінансів України [35], Фонду гарантування вкладів [59] і Державної служби фінансового моніторингу [16], підкріплена міжнародною співпрацею [6], дозволяє формувати цілісну модель управління ризиками, запобігати кризовим явищам і забезпечувати адаптацію банківської системи до сучасних викликів цифрової та глобалізованої економіки.

## Висновки до другого розділу

1. Надано узагальнену характеристику банківської системи України. Встановлено, що її функціонування базується на двохрівневій моделі, у межах якої Національний банк України виконує роль центрального регулятора та провідника монетарної політики, а комерційні банки забезпечують фінансове посередництво, акумулюють ресурси та спрямовують їх у кредитування населення і реального сектору економіки. Показано, що стійкість банківської системи визначається поєднанням інституційних і ринкових чинників: якістю нормативно-правового середовища, ефективністю нагляду та ризик-менеджменту, рівнем конкуренції, а також здатністю банків адаптувати

продукти й операційні процеси до цифровізації та зростання вимог до прозорості. Зазначено, що така адаптивність підсилює довіру до сектору, розширює доступ до фінансових послуг і створює передумови для інтеграції банківської системи у глобальний фінансовий простір.

2. Узагальнено підходи до взаємодії державних органів із банківським сектором та визначено умови її результативності. Доведено, що ефективне регулювання фінансової системи можливе за наявності скоординованих дій державних інституцій, які виконують взаємодоповнювальні функції: формують правила та стандарти, здійснюють нагляд і контроль, забезпечують фінансову безпеку, реалізують бюджетну політику та антикризові заходи. Визначено, що Національний банк України, Міністерство фінансів України, Кабінет Міністрів України та інші органи державної влади забезпечують підтримання фінансової стабільності, прозорості ринку та захист прав учасників банківських відносин, а також створюють умови для розвитку платіжної інфраструктури й фінансової інклюзії. Наголошено, що інтеграція у європейський і світовий фінансовий простір підвищує вимоги до узгодженості регуляторної політики та її сумісності з міжнародними стандартами, що в підсумку сприяє зміцненню конкурентоспроможності банківського сектору та його стійкості до зовнішніх і внутрішніх викликів.

# РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

## 3.1. Виклики та проблеми державного регулювання банківської сфери

Сучасний стан банківської системи України формується під впливом сукупності взаємопов’язаних викликів, які одночасно тиснуть на фінансову стійкість сектору та ускладнюють реалізацію регуляторної політики. Державні механізми регулювання й нагляду змушені працювати в режимі підвищеної адаптивності: швидко реагувати на макроекономічні зміни, враховувати посилення глобальних фінансових ризиків, підтримувати безперервність ключових сервісів (платежі, розрахунки, доступ до готівки), а також відповідати на технологічну трансформацію фінансових послуг. У цих умовах особливого значення набули прозорість банківської діяльності, ризик-орієнтований нагляд, якість управління ризиками та здатність системи запобігати кризовим явищам, що можуть запускати «ланцюгові» негативні ефекти для економіки та довіри вкладників.

Макроекономічна нестабільність залишається одним із найскладніших викликів для банківської системи, оскільки формується одночасно під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Повномасштабні воєнні ризики посилюють уразливість фінансового сектору через погіршення якості кредитних портфелів, зростання частки проблемної заборгованості, звуження ресурсної бази та підвищення вартості ризику. Додатково ускладнює ситуацію фізична й логістична втрата або обмеження доступу до частини банківської інфраструктури на тимчасово окупованих територіях, що звужує фінансову доступність для населення та бізнесу і змушує банки переносити акцент на дистанційні канали. Для держави й регулятора це означає необхідність поєднувати стабілізаційні інструменти (підтримка ліквідності, контроль

системних ризиків, пріоритет безперервності платежів) із адресними заходами для відновлення кредитної функції банків, щоб уникнути тривалого «просідання» фінансування економіки.

На тлі значних бюджетних потреб і високих видатків на оборону можливості держави щодо масштабного стимулювання кредитування та розвитку фінансових ринків об’єктивно звужуються. У таких умовах особливої ваги набуває роль Національного банку України як інституції монетарної стабілізації та фінансової рівноваги: регуляторні рішення мають підтримувати керованість інфляційних та курсових очікувань, забезпечувати ліквідність банківської системи і водночас мінімізувати побічні ефекти для кредитної активності та інвестиційного попиту [12]. Паралельно актуалізується співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, що може забезпечувати фінансові «буфери», підтримку реформ, а також інституційну допомогу у побудові стійких моделей нагляду й відновлення.

Другий великий блок викликів пов’язаний зі структурною перебудовою фінансового сектору в умовах швидкого розвитку цифрових технологій. Діджиталізація банківських послуг змінює традиційну модель взаємодії з клієнтом: зростає попит на дистанційне обслуговування, мобільні платежі, цифрову ідентифікацію, онлайн-кредитування та персоналізовані фінансові продукти. Розвиток фінансових технологій (FinTech) посилює конкуренцію для класичних банків, оскільки небанківські фінансові компанії активніше виходять у сегменти платежів, кредитних сервісів і управління фінансовими активами [25]. Водночас цифровізація збільшує ризики нового типу: операційні збої, кіберзагрози, витоки даних, залежність від IT-постачальників, а також підвищені вимоги до безперервності критичних сервісів. Тому регуляторна політика має одночасно підтримувати інновації та формувати “рамку безпеки”, у якій цифрові рішення не підривають довіру до фінансової системи.

У цьому контексті державне регулювання доцільно посилювати за кількома напрямами: вдосконалення нормативно-правових підходів до

регулювання цифрових фінансових платформ; оновлення вимог до управління ІТ- та кіберризиками; формування пропорційного нагляду за FinTech-сегментом як активним учасником фінансового ринку; стимулювання застосування RegTech/SupTech-підходів (аналітика даних, автоматизований моніторинг ризиків, раннє попередження) для більш оперативного та менш “ручного” контролю. Такі рішення підвищують керованість системи, зменшують часовий лаг між появою ризику та реакцією регулятора, а також покращують доказовість наглядових рішень.

Окремим стратегічним викликом є гармонізація регуляторної бази зі стандартами Європейського Союзу та міжнародними вимогами фінансового нагляду. Євроінтеграційний вектор передбачає не лише формальну відповідність норм, а й реальне посилення якості банківського нагляду: підвищення вимог до капіталізації й ліквідності, посилення стандартів прозорості фінансової звітності, удосконалення корпоративного управління та управління ризиками відповідно до підходів Базельського комітету [32]. У довгостроковій перспективі це підвищує стійкість системи та знижує системні ризики, однак у короткостроковій – створює відчутне навантаження на банки, особливо в умовах воєнної економіки, коли ресурси на модернізацію процесів, оновлення ІТ-рішень та побудову складніших систем ризик-менеджменту є обмеженими.

Не менш значущим викликом залишається низький рівень довіри населення до фінансових установ, який підтримується історією попередніх криз, чутливістю до валютних коливань, високою доларизацією та неоднорідним досвідом взаємодії клієнтів із банками [37]. Недовіра транслюється в слабшу депозитну базу та коротшу «довжину» ресурсів, що ускладнює довгострокове кредитування і знижує інвестиційний потенціал економіки. Тому підвищення довіри потребує не лише комунікацій, а інституційних гарантій та відчутних для клієнта механізмів захисту: посилення ролі Фонду гарантування вкладів, удосконалення процедур виплат, розвиток фінансової інклюзії (зокрема доступність послуг у вразливих груп і регіонах), а також системні програми

фінансової грамотності, які зменшують сприйняття фінансових продуктів як “непрозорих” і підвищують відповідальне користування ними [59].

Окремо слід враховувати корупційний фактор у сфері банківського регулювання як ризик, що підриває довіру до правил ринку та послаблює ефективність державного контролю. Його прояви можуть включати лобіювання інтересів окремих груп, вибірковість у застосуванні заходів впливу, непрозорість процедур підтримки або рекапіталізації, що створює нерівні умови конкуренції та стимулює деформації ринку [45]. Для мінімізації таких ризиків пріоритетними є посилення незалежності й підзвітності регуляторних процедур, цифровізація окремих етапів нагляду (щоб зменшити «людський фактор»), стандартизація критеріїв рішень, а також розвиток інструментів зовнішнього й громадського контролю, включно з незалежним аудитом критичних процесів і публічністю ключових регуляторних рішень у межах допустимого [58]. Це підвищує передбачуваність політики та відновлює довіру як учасників ринку, так і суспільства.

Для систематизації ключових загроз державного регулювання банківської сфери доцільно використовувати узагальнення, подане в табл. 3.1, яка відображає основні виклики, їх прояви та наслідки для банківської системи.

*Таблиця 3.1.*

Основні виклики та проблеми державного регулювання банківської сфери України

| *№* | *Виклик / проблема* | *Основні прояви* | *Наслідки для банківської системи* |
|---|---|---|---|
| 1 | Макроекономічна нестабільність. | Вплив військових дій, зростання обсягу проблемних кредитів, втрата фінансової інфраструктури. | Зниження ліквідності, підвищення рівня ризиків, необхідність антикризових заходів. |

*Продовження табл. 3.1.*

| | | | |
|---|---|---|---|
| 2 | Технологічна трансформація. | Розвиток FinTech, цифровізація банківських послуг, зростаюча роль дистанційного обслуговування. | Конкуренція між банками та небанківськими фінансовими платформами, потреба у нових регуляторних підходах. |
| 3 | Гармонізація із стандартами ЄС. | Вимоги до банківської ліквідності, фінансової звітності, корпоративного управління. | Необхідність реформування нормативно-правової бази, складність адаптації до міжнародних стандартів в умовах економічної нестабільності. |
| 4 | Низький рівень довіри населення. | Наслідки попередніх банківських криз, непередбачуваність валютної політики, відтік депозитів. | Скорочення кредитування, зменшення довгострокових фінансових ресурсів, зниження інвестиційної активності. |
| 5 | Корупція у сфері банківського регулювання. | Лобіювання інтересів окремих груп, вибіркове застосування санкцій, непрозорість рекапіталізації. | Підрив довіри до регуляторних органів, зниження ефективності нагляду, ризики фінансової нестабільності. |

*Джерело:* сформовано автором на основі аналізу джерел [12; 25; 32; 37; 45; 58].

Зважаючи на виявлені виклики, реформування механізмів державного регулювання банківської системи має спиратися на стратегічний підхід, що передбачає гармонізацію законодавчих норм із міжнародними стандартами, підвищення ефективності монетарного контролю та впровадження цифрових технологій у сфері банківського нагляду. Надзвичайно важливим є створення дієвих механізмів антикризового управління, які дозволять швидко реагувати на фінансові ризики та мінімізувати можливі негативні наслідки для економіки країни. Лише за умови активної координації державних органів, фінансових установ та міжнародних партнерів можливо досягти необхідного рівня стабільності банківської системи, що є критично важливим фактором для підтримки економічного розвитку.

Таким чином, державне регулювання банківської сфери стикається з низкою системних викликів, які потребують негайного реагування. Економічна нестабільність, зростання рівня невизначеності, необхідність посилення фінансового моніторингу та боротьба з корупційними ризиками вимагають

оновлення регуляторної політики та посилення державного контролю за діяльністю банківських установ. Впровадження адаптивних регуляторних механізмів, спрямованих на зниження ризиків та підвищення довіри до банківської системи, стане ключовим чинником для зміцнення її стійкості та ефективного функціонування в умовах глобальних економічних змін.

### 3.2. Шляхи підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері

Підвищення результативності державного контролю у банківській сфері є базовою передумовою фінансової стабільності, відновлення та зміцнення довіри вкладників, а також підтримки кредитування економіки. З огляду на те, що банківська система України одночасно працює в умовах макроекономічної невизначеності, швидкої технологічної трансформації та поступового наближення до європейського фінансового простору, модернізація контрольних механізмів має здійснюватися комплексно – із поєднанням інституційних, технологічних і процедурних змін.

Першочерговим напрямом є посилення регуляторної спроможності Національного банку України як ключового органу нагляду. Йдеться не лише про формальне розширення інструментарію, а про підвищення передбачуваності й прозорості регуляторних процедур, мінімізацію ризиків вибіркового застосування заходів впливу та зниження вразливості до корупційних практик. У сучасній логіці нагляду важливо вибудувати єдину (стандартизовану) систему оцінювання ризиків банків, яка інтегрує фінансові індикатори (капітал, ліквідність, якість активів) із поведінковими та управлінськими аспектами (культура ризик-менеджменту, якість корпоративного управління, дотримання комплаєнсу). Це створює підґрунтя для ризик-орієнтованого нагляду, де інтенсивність контролю залежить від реального профілю ризику установи, а не від формальних ознак.

Відчутний ефект дає цифровізація контрольних процедур через автоматизовані системи моніторингу операцій і звітності. Такі рішення дозволяють опрацьовувати великі масиви даних у режимі, наближеному до реального часу, і виявляти нетипові транзакції або ризикові патерни поведінки, що складно зробити традиційними інспекціями. Практична цінність автоматизованого моніторингу проявляється у можливості: оперативно фіксувати «аномалії» в операціях; прискорювати управлінське реагування на загрози; підвищувати якість та зіставність звітності; зменшувати простір для маніпуляцій показниками; обмежувати корупційні ризики за рахунок зниження ролі людського фактору та стандартизації рішень [63]. У перспективі такі рішення можуть працювати як елемент системи раннього попередження, що сигналізує про накопичення ризиків ще до появи критичних проблем із ліквідністю чи капіталом.

Окремим пріоритетом є розширення та поглиблення практики стрес-тестування банків. У сучасних умовах стрес-тест має оцінювати не тільки «класичні» кредитні втрати, а й ризики ліквідності, поведінкові реакції вкладників і позичальників, ринкові шоки та ефекти швидкого погіршення очікувань. Для підвищення результативності цього інструменту доцільно: розширювати набір сценаріїв і параметрів (макропоказники, ліквідність, відтік депозитів, переоцінка застав); впроваджувати механізми раннього попередження, що пов’язують результати стрес-тестів із конкретними наглядовими діями; підвищувати відкритість узагальнених результатів для суспільства (без розкриття чутливої інформації), оскільки це стимулює банки до дисципліни та підсилює довіру клієнтів [56]; використовувати експертні підходи й найкращі міжнародні практики для порівнянності методик і підвищення якості оцінки стійкості.

Зміцнення контролю за дотриманням нормативів капіталізації, ліквідності та резервування залишається фундаментом фінансової стійкості, особливо за нестабільного середовища. У цьому контексті важливою є поглиблена інтеграція

стандартів Базельського комітету, зокрема підходів Базеля ІІІ, що орієнтуються на підвищення якості капіталу, кращу оцінку ризиків і більш жорсткі вимоги до ліквідності [61]. Практично це потребує: регулярного моніторингу достатності капіталу з можливістю перегляду мінімальних вимог залежно від ризикового профілю і макроумов; більш вимогливих підходів до формування резервів під кредитні ризики; поглибленого нагляду за ліквідністю із застосуванням деталізованих критеріїв оцінки; посиленої координації з міжнародними фінансовими інституціями, які мають накопичений досвід стабілізації та регуляторних реформ [22; 61]. У результаті підвищується довіра до системи як з боку вкладників, так і з боку інвесторів.

Перспективним напрямом підвищення ефективності контролю є інтеграція цифрових технологій у регуляторні процеси (аналітика великих даних, алгоритмічні моделі, інструменти штучного інтелекту). Такі рішення дають змогу швидше перевіряти звітність, порівнювати її з ринковими бенчмарками, виявляти відхилення та прогнозувати вразливості сектору. Автоматизація сприяє прискоренню обробки даних, зниженню впливу людського фактору, більш точному прогнозуванню фінансової стійкості, а також підсилює спроможність протидіяти відмиванню коштів завдяки швидкому виявленню підозрілих операцій [52]. У поєднанні з чіткими регламентами це робить нагляд більш “даними керованим” і адаптивним.

Паралельно потребує розвитку система гарантування вкладів як інструмент підтримки довіри та запобігання панічному відтоку депозитів. Підвищення ефективності механізму гарантування доцільно пов’язувати з: переглядом параметрів страхового покриття та граничних сум компенсації з урахуванням структури заощаджень населення [34]; оптимізацією процедур виплат (швидкість, доступність, прозорість); посиленням превентивної складової через моніторинг фінансової стійкості банків, щоб проблеми фіксувалися на ранній стадії і не доходили до некерованої неплатоспроможності

[33]. Це зміцнює довіру до депозитного ринку та підсилює ресурсну базу кредитування.

Важливим напрямом державного контролю залишається протидія відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, оскільки незаконні операції підривають стійкість системи та репутацію фінансового ринку. Для посилення цього блоку доцільно: стандартизувати й підвищувати якість процедур ідентифікації клієнтів; розширювати можливості автоматизованого моніторингу транзакцій у режимі, наближеному до реального часу [54]; формувати інструменти обміну інформацією та узгодження ризикових індикаторів між банками й державними органами; посилювати відповідальність за недотримання вимог фінмоніторингу як стимул до підвищення внутрішнього контролю.

Ефективність державного контролю також значною мірою залежить від якості правозастосування та судової інфраструктури. Спори щодо неплатоспроможності банків, повернення активів, порушень прав вкладників і кредиторів, а також складні питання конкуренції потребують швидких і професійних процедур розгляду. У цьому контексті доцільними є: розвиток спеціалізації у розгляді фінансових спорів; посилення правових гарантій для вкладників і кредиторів; використання альтернативного врегулювання спорів (арбітраж, медіація) для скорочення строків і витрат [43]; підвищення прозорості процесів, що зменшує можливості зловживань і підсилює довіру до інституцій.

Отже, модернізація державного контролю в банківській сфері має поєднувати інституційне посилення НБУ, цифровізацію нагляду, вдосконалення стрес-тестування, повноцінну імплементацію міжнародних стандартів, розвиток гарантування вкладів, посилення AML/CFT та зміцнення судово-правового блоку. Саме така «зшита» модель дає змогу одночасно підвищувати стійкість системи, зменшувати ризики криз і формувати довіру до банківського сектору. Для узагальнення запропонованих напрямів у роботі доцільно подати їх у табл. 3.2.

*Таблиця 3.2.*

Основні напрями підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері

| № | Напрям удосконалення | Зміст заходів |
|---|---|---|
| 1 | Посилення регуляторного нагляду. | Підвищення прозорості процедур контролю, впровадження автоматизованих систем моніторингу банківських операцій, розширення повноважень НБУ щодо запобігання кризам у банківському секторі. |
| 2 | Удосконалення стрес-тестування та оцінки ризиків. | Розширення показників для оцінки фінансової стійкості банків, впровадження механізмів раннього попередження про потенційні фінансові загрози, публікація результатів тестування для підвищення довіри. |
| 3 | Контроль за нормативами капіталізації та ліквідності. | Забезпечення відповідності банків вимогам Базельських стандартів, посилення контролю за резервуванням коштів, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. |
| 4 | Цифровізація фінансового моніторингу. | Використання аналітичних платформ, заснованих на штучному інтелекті та великих даних, автоматизація процесів перевірки та аналізу банківських звітностей. |
| 5 | Розширення гарантування вкладів. | Підвищення лімітів відшкодування, посилення стабільності Фонду гарантування вкладів, оперативне реагування на банкрутства банків. |
| 6 | Боротьба з відмиванням коштів. | Запровадження єдиного реєстру ризикованих транзакцій, посилення ідентифікації клієнтів, збільшення відповідальності банків за недотримання вимог фінансового моніторингу. |
| 7 | Реформування судової системи у сфері банківського регулювання. | Створення спеціалізованих судів, що розглядатимуть справи про неплатоспроможність банків, захист прав вкладників та антимонопольні порушення. |

Джерело: *розробка автора.*

Отже, підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері можливе лише за умови комплексного та системного підходу, який охоплює не лише посилення регуляторних механізмів та нагляду, а й удосконалення фінансових інструментів, підвищення рівня прозорості банківської діяльності та посилення довіри до банківської системи. Важливу роль у цьому процесі відіграє адаптація міжнародних стандартів регулювання, що сприятиме підвищенню фінансової стійкості, інтеграції України до європейського ринку та забезпеченню надійного функціонування банківських установ. Крім того, у контексті сучасних викликів, зокрема економічної

нестабільності, загроз фінансовій безпеці та діджиталізації фінансових послуг, важливим аспектом є впровадження новітніх технологій у сферу регулювання та моніторингу банківської діяльності. Використання цифрових платформ та автоматизованих систем оцінки ризиків дозволить суттєво підвищити ефективність контролю за фінансовими операціями та зменшити можливості для зловживань у банківському секторі. Водночас зміцнення механізмів захисту прав вкладників і підвищення рівня гарантування депозитів є необхідними умовами для підвищення довіри до банківської системи.

Загалом, лише завдяки збалансованому поєднанню жорстких регуляторних заходів, стимулювання розвитку банківської системи та гармонізації законодавства з міжнародними стандартами можна досягти ефективного державного контролю, що сприятиме забезпеченню фінансової стабільності та сталого економічного розвитку країни.

### 3.3. Євроінтеграційний вектор державного регулювання та нагляду за банківською системою України: інструменти імплементації та наслідки для стійкості сектору

У межах дослідження доцільно окремо виокремити євроінтеграційний вимір трансформації банківського регулювання, оскільки саме він задає довгострокову рамку наближення національних правил до практик Європейського Союзу та формує «еталон» інституційної якості нагляду. Угода про асоціацію між Україною та ЄС, підписана у 2014 р. і чинна з вересня 2017 р., визначає масштабний порядок гармонізації законодавства, зокрема у частині регулювання та нагляду за банківською системою [2]. Для державного управління це означає перехід від точкових і фрагментарних змін до системної логіки реформ, у межах якої прозорість, ризик-менеджмент, якість звітності та пруденційний контроль розглядаються не як «додаткові вимоги», а як базові умови довіри до фінансового сектору та його стійкості.

Євроінтеграційна трансформація банківського регулювання має дві взаємопов'язані площини. Перша – нормативна (наближення правил, процедур і стандартів). Друга – інституційна (спроможність регулятора та банків виконувати ці правила однаково, передбачувано й без вибірковості). В українських умовах значна частина імплементації норм ЄС відбувається через технічну й експертну підтримку міжнародних партнерів. У наукових оцінках це пояснюється тим, що країни, які перебувають у стані інституційної модернізації, часто не можуть самостійно забезпечити необхідну швидкість, узгодженість і «вартість» реформ із врахуванням інтересів різних груп та обмежених ресурсів [3, с. 2]. Відтак міжнародне співробітництво виступає не лише каналом фінансування, а насамперед каналом перенесення управлінських технологій, методологій нагляду, підходів до оцінки ризиків і роботи з даними.

Практично така співпраця проявляється у регулярній взаємодії НБУ з МВФ, Групою Світового банку, ЄБРР, ЄІБ та іншими інституціями, у реалізації програм технічної допомоги, а також у зростанні кількості заходів технічного співробітництва, зокрема у напрямі банківського нагляду та регулювання [4]. Це важливо з точки зору державного управління, оскільки дозволяє посилювати компетентнісну й технологічну базу регулятора (наглядові процедури, аналітика, SupTech/RegTech), зменшувати розрив із європейськими практиками та підвищувати узгодженість рішень на основі порівнюваних даних.

Отримана технічна й консультаційна підтримка, як показує практика, була використана НБУ для низки кроків, що безпосередньо впливають на якість державного регулювання та його відповідність європейській логіці «нагляду, керованого даними». По-перше, з 2019 року впроваджено нові правила формування й оприлюднення узагальненої фінансової звітності банків відповідно до таксономії FINREP XBRL та методики формування показників за базовою моделлю даних FINREP [5]. Цей блок змін має управлінську цінність не лише як «технічна звітність», а як передумова для більш точного нагляду: порівнюваність показників, стандартизація даних, зниження інформаційних

асиметрій між банками й регулятором, розширення можливостей автоматизованого аналізу (у т.ч. для раннього попередження ризиків).

По-друге, удосконалювалися інструменти підтримки ліквідності та операційного функціонування ринку. Зокрема, внесено зміни до положень щодо екстреної підтримки ліквідності (перелік прийнятного забезпечення, коригуючі коефіцієнти, вимоги до застави), що посилює здатність регулятора швидко реагувати на ризики короткострокових шоків ліквідності [6]. Паралельно зміни до правил депозитарної й клірингової діяльності та забезпечення розрахунків за операціями з цінними паперами розширили можливості інвестування в державні цінні папери та вплинули на інструментальну базу рефінансування банків [7]. У сукупності це демонструє «інфраструктурний» підхід до регулювання: стабільність досягається не лише через обмеження, а й через модернізацію правил доступу до ліквідності, інструментів та ринкової інфраструктури.

По-третє, принципово важливим напрямом наближення до європейських практик стала модернізація пруденційних нормативів ліквідності. НБУ впровадив показник LCR (із 01.12.2018 р.) та коефіцієнт NSFR (із 2021 р.), що узгоджується з вимогами європейського регулювання та рекомендаціями «Базель ІІІ» [8; 9]. У прикладному вимірі LCR відображає здатність банку витримувати короткострокові шоки ліквідності, тоді як NSFR спрямований на мінімізацію системного ризику, пов’язаного з короткостроковістю фондування [8; 9]. Ці інструменти підвищують стійкість сектору, але одночасно збільшують вимоги до структури пасивів, управління ресурсною базою та вартості фондування, що прямо впливає на банківські бізнес-моделі й кредитну політику.

По-четверте, у межах подальшого зближення з європейською практикою було сформовано концептуальний пакет наступних змін: запровадження ICAAP/ILAAP, уточнення правил оцінки ризиків для споживчого кредитування, встановлення мінімальних вимог до покриття операційного й ринкового ризику капіталом, зміни структури капіталу та підходи до показника левериджу [10]. Важливо, що цей блок означає перехід від «нагляду за нормативами» до «нагляду

за процесами»: регулятор оцінює не лише цифри, а й те, як банк управляє ризиками, планує капітал і ліквідність, вибудовує корпоративне управління, визначає апетит до ризику й забезпечує внутрішні контури контролю. Для державного управління це є кроком до більш зрілої моделі регулювання, у якій стійкість сектору зростає через якість управління у самих банках.

По-п’яте, модернізація охопила механізми відновлення платоспроможності та врегулювання неплатоспроможності банків, що було підтримано міжнародними партнерами та закріплено через законодавчі зміни [11]. Додатково впроваджувалися інструменти зниження кредитного ризику (проєкт «Кредитний реєстр 2.0») [12]. Паралельно НБУ змінив процедури оцінки фінансового стану банків, запровадив ризик-орієнтований підхід до моніторингу (SREP), який враховує бізнес-модель, достатність капіталу, ліквідність і корпоративне управління, та вдосконалив карту ризиків фінансової стабільності [4]. У сукупності це робить регуляторну політику більш превентивною: нагляд фіксує не лише наслідки проблем, а їхні ранні ознаки й джерела.

Показово, що паралельно з досягнутими кроками НБУ окреслював потреби в додатковій експертній підтримці, які фактично відображають «зони росту» системи нагляду: раннє реагування та трансформація виїзного/безвиїзного нагляду; корпоративне управління й пов’язані особи; розвиток SupTech/RegTech та технологічних продуктів для нагляду; якість даних кредитного реєстру; процедури оздоровлення й виведення банків з ринку; сценарне моделювання; ліцензування FinTech; внутрішні моделі оцінювання кредитів тощо [4]. Це підкреслює, що гармонізація – це не «разова імплементація», а тривалий інституційний процес: потрібні дані, цифрові інструменти, компетентності й чіткі процедури, які мають відтворюватися щоденною практикою.

Оцінювання наслідків євроінтеграційних змін для банківського сектору вимагає одночасної фіксації і переваг, і ризиків. З одного боку, позитивні ефекти зазвичай пов’язують із підвищенням прозорості функціонування банків, посиленням ризик-менеджменту, зменшенням ризиків ліквідності, покращенням

якості ресурсної бази, нарощуванням капіталізації, а також із загальним зміцненням стійкості банківської системи й можливістю отримання консультаційної та експертної підтримки міжнародних партнерів [13–15]. З іншого боку, у дослідженнях наголошується на ризиках, серед яких: зростання конкуренції разом із тенденціями до консолідації та потенційної монополізації; тиск на операційну маржу через перебудову бізнес-моделей і підвищення вимог до капіталу та ліквідності; ймовірне скорочення кредитування або зростання його вартості; підвищення зовнішньої залежності банківського сектору від міжнародних ринків капіталу; ризики неврахування національних інтересів у кредитній політиці банків з іноземним капіталом; а також загрози корупції та криміналізації фінансових відносин за слабких інститутів контролю [13–15]. У практичній площині це означає, що «якість правил» сама по собі не гарантує «якість результатів»: потрібна державна здатність управляти наслідками впровадження стандартів, зберігаючи кредитну підтримку економіки та конкуренцію.

З позиції державного управління критично важливо, щоб імплементація норм ЄС здійснювалася керовано й пропорційно. Регуляторні новації мають супроводжуватися оцінкою їхнього впливу на кредитування, конкуренцію, операційні витрати банків і поведінку клієнтів, а також на стійкість сектору у кризових періодах. Не менш значущими є умови результативності реформ: формування стійкого макроекономічного середовища, зниження корупційних ризиків у регулюванні та нагляді, посилення ринкової дисципліни учасників кредитних відносин, розвиток механізмів правового захисту кредитних організацій і врегулювання проблемних активів [4]. У цьому контексті міжнародне співробітництво є ресурсом прискорення реформ, але потребує управлінського балансу: технічна допомога має підсилювати автономну регуляторну спроможність, а не формувати залежність від зовнішніх рішень і консультацій.

Отже, євроінтеграційний курс у сфері банківського регулювання та нагляду формує довгострокову траєкторію підвищення якості фінансових правил і процедур в Україні. Він проявляється у стандартизації звітності, модернізації пруденційних нормативів ліквідності, розвитку ризик-орієнтованого нагляду та інструментів фінансової стабільності, а також у підсиленні інституційної здатності регулятора працювати з даними й ризиками [4–12]. Водночас результативність цієї трансформації визначається не лише формальним запровадженням норм, а й здатністю держави забезпечити прозорість і передбачуваність нагляду, мінімізувати корупційні ризики, підтримати кредитування економіки та зберегти належний рівень регуляторної незалежності в умовах розширеного міжнародного співробітництва [13–15]. Саме ці аспекти мають враховуватися при подальшому проєктуванні політики державного регулювання банківської системи та оцінюванні її ефектів.

**Висновки до третього розділу**

1. Проведений аналіз викликів та проблем державного регулювання банківської сфери засвідчив, що банківська система України функціонує в умовах значних макроекономічних ризиків, технологічних змін, необхідності інтеграції до європейського фінансового простору та подолання низького рівня довіри населення. Встановлено, що для підвищення ефективності регулювання необхідно запровадити комплексні заходи, спрямовані на зміцнення фінансової стабільності, удосконалення наглядових механізмів, мінімізацію корупційних чинників та посилення контролю за банківськими операціями, що сприятиме довгостроковій стійкості банківського сектору та його адаптації до сучасних викликів.

2. Надано шляхи підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері. Встановлено, що вдосконалення регуляторних

процедур, впровадження сучасних технологій фінансового моніторингу та зміцнення системи гарантування вкладів є ключовими напрямами посилення контролю. Адаптація міжнародних стандартів банківського нагляду, підвищення прозорості діяльності фінансових установ та запобігання фінансовим зловживанням сприятимуть зміцненню довіри до банківського сектору. Комплексне впровадження запропонованих заходів дозволить підвищити стійкість банківської системи та забезпечити її ефективне функціонування в умовах макроекономічних викликів.

# ВИСНОВКИ

1. Визначено зміст і об’єктивну необхідність державного регулювання банківської системи. Обґрунтовано, що державне регулювання виступає системоутворювальним механізмом підтримання фінансової стабільності та безперервності роботи банківського сектору, оскільки банки концентрують значні ризики й виконують критично важливі функції для економіки. Установлено, що регуляторний вплив охоплює взаємопов’язані правові, організаційні та економічні заходи, спрямовані на запобігання системним кризам, підвищення дисципліни ринку, захист прав вкладників і кредиторів, підтримку добросовісної конкуренції та наближення національних практик до міжнародних стандартів.

2. Досліджено форми, інструменти та функції державного регулювання банківської діяльності. Показано, що ефективність регулювання забезпечується комплексним поєднанням інституційних, регламентуючих, соціальних, контрольних і інтеграційних функцій, які реалізуються через наглядові процедури, нормативно-правові акти та фінансові інструменти впливу. Доведено, що збалансування адміністративних (прямих) і ринкових (непрямих) методів дозволяє одночасно підтримувати стійкість банків, обмежувати надмірні ризики та не пригнічувати конкуренцію й розвиток фінансових послуг. Уточнено, що результативність такого балансу проявляється у підвищенні довіри до банківської системи, покращенні якості управління ризиками та зміцненні інтеграційних можливостей у міжнародному фінансовому середовищі.

3. Розглянуто інституційну структуру та нормативно-правове забезпечення державного регулювання банківської системи. З’ясовано, що якість регулювання визначається узгодженістю дій органів законодавчої й виконавчої влади, спеціалізованих регуляторів та інститутів фінансової безпеки, а також стабільністю й передбачуваністю правозастосування. Встановлено, що ключова роль у системі належить Національному банку України, який формує монетарні

умови, здійснює банківський нагляд і застосовує регуляторні інструменти для підтримання стійкості сектору. Підкреслено, що нормативно-правова база (Конституція України, закони, постанови КМУ та підзаконні акти) створює необхідні рамки для функціонування банків, визначає стандарти відповідальності та забезпечує правові гарантії захисту вкладників і кредиторів.

4. Досліджено загальну характеристику банківської системи України. Визначено, що вона функціонує як структурована фінансова інфраструктура на основі двохрівневої моделі: центральний банк забезпечує регуляторну й монетарну складову, тоді як комерційні банки реалізують фінансове посередництво, платіжні сервіси та кредитування економіки. Показано, що ефективність і розвиток системи залежать від якості правового середовища, здатності протидіяти кризовим явищам, рівня капіталізації та ліквідності, довіри клієнтів і темпів адаптації до змін у глобальній фінансовій архітектурі.

5. Узагальнено взаємодію державних органів із банківським сектором. Установлено, що стабільність банківської системи забезпечується координацією дій між Національним банком України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством фінансів України, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб і Державною службою фінансового моніторингу України. Визначено, що така координація охоплює узгодження монетарних і фіскальних рішень, управління ризиками ліквідності та платоспроможності, захист прав вкладників, протидію фінансовим злочинам і підвищення прозорості фінансового ринку. Наголошено, що гармонізація регуляторних підходів із міжнародними стандартами є важливим чинником зростання довіри, посилення конкурентоспроможності банків та поліпшення інвестиційної привабливості фінансового середовища.

6. Здійснено аналіз викликів і проблем державного регулювання банківської сфери. Показано, що сектор перебуває під впливом взаємопов’язаних загроз: макроекономічної нестабільності, структурних змін у фінансових послугах, необхідності гармонізації нагляду з міжнародними вимогами, дефіциту довіри до фінансових інститутів і корупційних ризиків. Виявлено, що

ці фактори підвищують чутливість системи до шоків, ускладнюють кредитування економіки та посилюють вимоги до якості нагляду, прозорості операцій і технологічної стійкості. Обґрунтовано, що ефективна відповідь на зазначені виклики потребує не точкових рішень, а узгодженого оновлення регуляторної політики та інструментів контролю.

7. Надано напрями підвищення ефективності механізмів державного контролю у банківській сфері. Визначено, що пріоритетними є: модернізація наглядових процедур і розвиток ризик-орієнтованого підходу, цифровізація моніторингу та аналітики (як інструмент раннього виявлення проблем), посилення практик стрес-тестування та підвищення вимог до управління ризиками й прозорості. Окремо підкреслено доцільність удосконалення системи гарантування вкладів, розвитку інструментів протидії відмиванню коштів, а також підвищення узгодженості дій регуляторів із фінансовими установами та міжнародними партнерами. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню стійкості банківської системи, зниженню системних ризиків і формуванню більш передбачуваного середовища для довгострокового економічного розвитку.

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Значення адміністративних процедур у реформуванні адміністративного права. Часопис Київського університету права. 2009. Вип. № 3. С. 8-14. URI: http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/22601

2. Адамик Б.П. Діяльність Національного банку України як регулятора стабільності банківської системи Б.П. Адамик Вісник Донецького національного університету. *Сер. В: Економіка і право*. 2017. Вип. № 1. С. 274-278.

3. Антимонопольний комітет України. *Офіційний вебпортал.* URL: https://amcu.gov.ua/

4. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика: монографія. За ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво "Атлант", 2013. 492 с.

5. Барахтян Н.В. Правове забезпечення Банківської діяльності: сучасний стан та перспективи. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. Вип. №1. С. 53-56.

6. Веретельніков І. Світові моделі державного регулювання банківського сектора. *Державне будівництво*. Вип. № 1(33). 2023. С. 148-162.

7. Верховна Рада України: *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://www.rada.gov.ua/

8. Вовчак О. Д., Канцір В. С., Канцір І. А. Фінансовий моніторинг як економіко-правовий метод протидії тероризму. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2019. Вип. № 2 (29). С. 339–347.

9. Вовчак О. Д., Надієвець Л. М. Сучасні тенденції розвитку банківської системи України як ключової ланки фінансового посередництва. Вісник Одеського національного університету. *Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 2. С. 114-118.

10. Ганзюк С. М., Лінькова А.В. Особливості функціонування проблемних банків в Україні. *Молодий вчений*. 2016. Вип. № 8 (35). С. 11-14.

11. Ганзюк С.М., Голубєва Н.С., Бяла Г.Г. Практика здійснення дистанційного нагляду НБУ за діяльністю банків в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 16. С.705-711.

12. Гладинець Н. Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ. *Економічний простір*. 2015. № 94. С. 152–161.

13. Гойхман М. І. Діагностика проблемних ситуацій та державне регулювання функціонування банківського сектору в Україні: дис. ... докт. екон. наук: 08.00.08; ДВНЗ "Університет банківської справи". К., 2017. 423 с.

14. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2016. 233 с.

15. Гриценко А. А. Стратегія розвитку банківської системи як інструмент подолання кризи і відповідь на сучасні виклики. Всеукраїнський науково-практичний форум "Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки" (19-20 травня 2017 р., м. Київ). URL: https://www.forumstrategy.com/blank

16. Державна служба фінансового моніторингу України. *Офіційний вебпортал.* URL: https://fiu.gov.ua/

17. Дзюблюк О. В. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія. Тернопіль : «Вектор», 2012. 462 с.

18. Забчук Г., Іващук О. Ризики банківської системи України в умовах воєнного стану. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2022. № 1–2. С. 50–61.

19. Заруцька О.П. Дослідження виведення українських банків з ринку з використанням структурно-функціонального аналізу. Вісник економічної науки України. 2016. Вип. № 2(31). С. 73-78.

20. Карчева Г. Т. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України : монографія Г. Т. Карчева, Т. С. Смовженко, В. І. Міщенко та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. Наук Г. Т. Карчевої – Київ: ДВНЗ “Університет банківської справи”, 2016. 276 с.

21. Карчева Г. Т., Булинін Д. В., Кліщук Ю. В. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України. *Фінансовий простір*. 2018. № 1 (29). С. 32–39.

22. Кичинська, А. Базельський комітет з питань банківського нагляду та його роль в регулюванні банківських правовідносин. *Наука і техніка сьогодні.* Вип. № (11 (25)). 2023. С. 1-12.

23. Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики. Рада Верховна Рада України. URL: https://komfinbank.rada.gov.ua/

24. Конституції України від 01 січня 2020 року, № 27-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

25. Косов А.С. Міжнародний досвід регулювання банківської ліквідності та можливості його реалізації в Україні. *Гроші, фінанси та кредит*. 2019. Вип. № 5(6). С. 286-294.

26. Ксьондз С. М., Степанишева А. П. Сучасний стан банківської системи України. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 761-766.

27. Лещенко В. В. Організація системи банківського нагляду: структура, моделі, проблеми регулювання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. Вип. № 6. С. 132-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_6_27

28. Лобова О., Москалюк М. Практика використання інструментів регулювання банківської діяльності в Україні. *Економіка та суспільство.* Вип. № (50). 2023. С. 1–12.

29. Лобозинська С. М. Функції державного регулювання банківської системи. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2009. Вип. № 19. С. 365-368.

30. Лютий І. О., Юрчук О. М. Банківські інститути в умовах глобалізації ринку фінансових послуг: монографія. К.: Знання, 2011. с. 107.

31. Маліновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. К.: Атіка, 2005. 240 с.

32. Мальська М., Паньків Н. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 226 с.

33. Мамедов С. Г. Підвищення ефективності нагляду в контексті реструктуризації банків. Вісник університету банківської справи. 2017. Вип. №1(28). С. 60–64.

34. Миколаївна Р. О. Дослідження ефективності функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. Вип. № 47. 2023. с. 8. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/2153-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2077-1-10-20230306.pdf

35. Міністерство фінансів України. *gov.ua Державні сайти України.* URL: https://www.mof.gov.ua/uk/

36. Міщенко В. І., Яценюк А. П., В. В. Коваленко Банківський нагляд [навч. посіб.]. К.: Знання, 2004. 406 с.

37. Мозговий О., Павлюк О. Формування концепції ризик-орієнтовного банківського нагляду в країнах центральної та Східної Європи. *Міжнародна економічна політика.* 2020. № 1–2. С. 137–152.

38. Мохова Ю.Л. Особливості розвитку державного регулювання банківської діяльності в Україні. *Державне управління.* 2017. Вип. №1 (57) С. 69-73.

39. Мочерний С.В. Основи економічних знань: [підручник ]. -2-ге вид., уточнене. К.: Академія, 2002. 310 с.

40. Нагорний П. Д. Трансформаційні підходи до реформування банківського нагляду. *Трансформаційна економіка*. Вип. № (2 (07)). 2024. С. 55–62.

41. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури. К.: УБС, Центр наукових досліджень НБУ, 2009. 384 с.

42. Національний банк України. *Офіційний веб-сайт*. URL: https://bank.gov.ua/

43. Оглобля Я. О. Теоретичні підходи до регулювання банківської дільності в країнах світу. *Економіка та держава*. 2015. № 1. С. 116-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2015_1_31.

44. Орлюк О.П. Банківське право: [навч. посіб.]. К. Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

45. Охрименко І. Б., Нікітін А. В., Примостка Л. О. Сучасні гроші, банківські послуги та фінансові інновації в цифровій економіці: матеріали наук.-практ. інтерн. конф. студ. аспір. і молод. вчених. Київ, 23 березня 2020 р. Дніпро: Середняк Т.К., 2020. 431 с.

46. Паласавич-Дрогобицький М. Б. Теоретико – методологічні засади державного регулювання банківської діяльності. *Економіка, планування і управління галузі*. Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. 2007. Вип. 17.7. С. 245-250.

47. Панасейко І. М., Губа М. О. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. №23. С. 518-522.

48. Петрук О. М., Петрук А. О. Теоретичні засади забезпечення безпеки операцій банків з похідними фінансовими інструментами. *Економіка, управління та адміністрування*. Вип. № (3 (101)). 2022. С. 87–98.

49. Про банки і банківську діяльність: Закон України в останній редакції від 10 січня 2025 року, № 4174-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

50. Про Національний банк України: Закон України від 19 грудня 2024 року, № 4042-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

51. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 30 грудня 2024 року, № 4143-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20

52. Реверчук С., Творидло О. Цифровізація банківського бізнесу: виклики та можливості для державного регулювання. *Економіка та суспільство.* Вип. № (55). 2023. С. 1-12

53. Рогова Н. Деякі теоретичні аспекти державного регулювання банківської діяльності. *Економіка України*. 2004. Вип. № 4. С. 36-39.

54. Сова О.Ю., Завадська О.О. Місце фінансового моніторингу в системі банківського нагляду. Європейський науковий журнал *Економічних та Фінансових інновацій.* 2020. №1(5), С. 56-67. URL: https://doi.org/10.32750/2020-0105

55. Суржинський М. Поняття та сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні. Юридичний журнал. 2004. Вип. № 8. С. 1–11. URL: www.justinian.com.ua

56. Тимошенко М. Банківське регулювання в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. Вип.№ (68). 2024. С. 8. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-155

57. Устинова І., Полторацька Ю. Міжнародні практики організації банківської моделі для реформування банківського нагляду в Україні. Юридичний вісник. 2017. Вип. № 1 (42). С. 86–91.

58. Уткіна О. В. Характеристика управління банківським ризиком відмивання коштів/фінансування тероризму та напрями його вдосконалення. *Фінансовий простір.* 2019. Вип. № 4 (36). С. 217-227.

59. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: *Офіційний вебпортал.* URL: https://www.fg.gov.ua/

60. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ Снятин: ОІППО; ПрутПринт, 2008. 260 с.

61. Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства банківських установ. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. № 7. С. 104-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_7_23.

62. Щуревич О. І. Нові підходи до проведення банківського нагляду: сутність та особливості. *Стратегічні орієнтири розвитку економіки України*: Матеріали III Міжнар. наук. інтернет-конф. Львів, 24–25 березня 2017. С. 82-83.

63. Щуревич О. І. Ліквідність комерційних банків як чинник забезпечення стабільності банківської системи. *Економічні проблеми та перспективи розвитку житлово-комунального господарства на сучасному етапі*: Матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. Харків, 24–26 травня 2017 року. С. 143–144.

64. Юдіна С. В., Ганзюк С. М., Шкарупа К. А. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 890-894. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_205.

65. Haentjens M., Gioia-Carabellese P. de. European Banking and Financial Law. Abingdon: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015. 800 c.

66. Subeh A. Musa, Boiko A. Modeling efficiency of the State Financial Monitoring Service in the context of counteraction to money laundering and terrorism financing. *SocioEconomic Challenges*. 2017. Volume 1. Issue 2. P. 39–51.